העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לרפואת
הגה"צ ר' שלמה ליב בן מרים (ברוודה)
בתוך שאר חולי ישראל

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת תולדת תשע"ג

גליון רכ"ח שנה שבעית

דבר תורה

וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף". בראשית כ"ה כ"ט.

איתא בב"ר (ס"ג י"א), "ויזד יעקב נזיד. אמר לו [עשו הרשע ליעקב], מה טיבו של נזיד זה. אמר לו, שמת אותו זקן [אברהם אבינו]. אמר [עשו הרשע], באותו הזקן פגעה מדת הדין, אמר לו [יעקב], הין. אמר [עשו הרשע], אם כן, לא מתן שכר ולא תחיית המתים, ורוח הקדש צוחות (ירמיה כ"ב י'), אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ, זה אברהם, בְּכוּ בְכוֹ לַהֹלֵךְ [כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרְאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ], זה עשו".

והנה כל המתבונן בדברי המדרש הללו, תמה לעצמו, מה ראה עשו במיתת אברהם זקנו שבא לכפור בשכר ועונש ובתחיית המתים. וכי לא ידע שסוף כל אדם למיתה, ומן הסתם ידע נאמנה ששרה זקנתו הצדקת, גם היא הלכה לעולמה, כפי שהלכו נח ועוד צדיקים רבים שהיו בעולם, אם כן מדוע שיחשוב שאברהם שונה מכל האחרים, שאינו צריך כלל למות, שמיתתו זו של אברהם, שהיה זקן ושבע ימים, הביאתו לידי מחשבות נוראות אלו של כפירה.

בכדי לירד לסוף דעתו של אותו רשע, עלינו לדעת מה עבר עליו באותו יום. חז"ל דרשו שעבר עבירות חמורות ביותר באותו יום, כדאיתא בב"ב ט"ז ב', "אמר רבי יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום. בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים, ושט את הבכורה (וביזה את העבודה שהיתה בבכורות - רש"י)".

עוד איתא בגמ' שם, "תנא, אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו. [ומ"ש של עדשים,] אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי, מה עדשה זו אין לה פה (כמו שיש לפולין ולשאר מיני קטנית כמין סדק - רש"י), אף אֲבֵל אין לו פה (שהוא יושב ודומם - רש"י). דבר אחר, מה עדשה זו מגולגלת, אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם. מאי ביניייהו, איכא בינייהו לנחומי בביעי (בביצים, שאין להם פה, אבל אינם מגלגלים כגלגל - רש"י)".

ובביאור המחלוקת בין הטעמים של מנהג האבל לאכול עדשים בסעודת הבראה, כתב בספר 'פנינים יקרים החדש' (להרב שמעון בצלאל ניימאן זצ"ל, קראקא תרפ"ה, עמ' ל"ו), שהיא תלויה במחלוקת הידועה אם 'יש מיתה בלא חטא' (עי' שבת נ"ה א' ועוד), שרבה בר מרי הסובר שטעם אכילת עדשים משום שאין לעדשה פה, הוא סובר כרב אמי, שאין מיתה בלא חטא, ועל כן, אותו המת שכעת הקרובים מתחילים להתאבל עליו, גם הוא בחטאו מת, ולכן באים לרמוז לאבלים, שעליהם לשבת בדממה ולקבל דין שמים באהבה, ואין להם כלל פה לבוא ולשאול מדוע הוא מת, כי בחטאו מת. ואילו ה'ד"א' (החולק על רבה בר מרי), יסבור כאידך מ"ד החולק על רב אמי, וסובר שיש מיתה בלא חטא, וכל סיבת מיתת אותם צדיקים הוא בחטא הנחש הקדמוני, על כן אותו האבל על קרובו, שלפי דעתו מת בלא חטא, חלילה יכול להתעורר לו שאלות בהנהגת ה', מדוע המיתו אף בלא חטא, על כך מביאים לו לאכול עדשים, שיתבונן ויחשוב שמאז חטא אדם הראשון שאכל מעץ הדעת, נגזרה הגזירה והאבלות מגלגלת ומחזרת על כל באי העולם.

ולפי הדברים הללו יצא דבר מחודש, שכאשר מתאבלים על אדם שהיה מן הצדיקים שבארץ שעשו טוב וגם מעט חטאו, יש להבריא את האבלים בביצים, לרמז שאין להם פה, ובחטאו מת, אבל כאשר מתאבלים על צדיק וישר, שיתכן וכל מיתתו היא רק בעטיו של נחש, אזי יש להבריא את האבלים בעדשים, שהרי מוכח שכל סיבת מיתתו היא רק משום גזירת נחש הקדמני, אלא שלמעשה נוהגים להברות את כולם בביצים, בכדי שלא ידקדקו עם המת לבדוק אותו עד כחוט השערה, לבחון ולראות אם אכן הוא צדיק גמור שאין בו כל חטא, ובדיקה ובחינה זו יכולה להיות עבורו לרעה, אם אכן היה בידו חטא ועון.

לאור האמור, מבאר ה'פנינים יקרים' את הדין ודברים שהיו בין עשו הרשע ליעקב הצדיק. עשו רואה את יעקב מבשל עדשים, הוא שואל אותו מדוע אתה מבשל עדשים ולא ביצים, שלביצים יש רק טעם אחד של 'אין להם פה', שאין מיתה בלא חטא, ואילו עדשים הם אף למ"ד שיש מיתה בלא חטא. משיבו יעקב, ש'מת אותו זקן', שאברהם זקנם הצדיק הגדול נפטר, והיות ואברהם בודאי לא מת בחטאו, אלא בשל חטא נחש הקדמוני, על כן הוא מבשל עדשים ולא בצים. משיבו עשו הרשע, 'אם כן, לא מתן שכר ולא תחיית המתים', אם כן שאף בצדיק זה שהיא בלא חטא פגעה מידת הדין, וזאת משום שעל כל צדיק לשאת את עון נחש הקדמוני, ק"ו בן בנו של ק"ו שרשע ישלם על רשעו, וישיבו לו גמולו בראשו, ואם לא יעשה תשובה, עליו יהיה לשלם על כל עוונותיו, על כן הוא מוצא פתח שדרכו הוא חושב שיברח מליתן דין וחשבון על מעשיו, הוא כופר בעיקר, 'לא מתן שכר ולא תחיית המתים', ומכח כפירתו זו הוא חושב שיוכל להנצל מיום הדין, שהוא מחשבה מטופשת, שבה הוא הוסיף חטא על פשע, ומלבד מה שיענש על כל עוונותיו, 'אחת מהנה לא נעדרה', עוד יענש עונש רע ומר על כפירתו זו.

ודרך נוספת מבארים בזה, ובה תתיישב הקושיה הידועה, מדוע יעקב לא ניסה להשיב לעשו על דבריו שהוא כופר בעיקר, לשכנע אותו באמונה, שיתווכח עמו ויסתור לו את כל טענותיו וישיבו בתשובה שלימה.

לצערינו לפעמים רואים או שומעים על אדם שלכאורה באופן פתאומי היתה לו ירידה עמוקה ברוחניות, עד כדי פריקת עול מוחלטת, וככל שמנסים לדבר על ליבו, להעלותו על המסילה ולהשיבו אל דרך התורה, הוא מקשה את ערפו ופורס מבוך שלם ביסודות האמונה, דברים שמעולם לא הוקשו או הציקו לו. והאמת היא, שהרבה פעמים הדבר נובע שאותו אחד נכשל בעון חמור עד מאוד, ומחמת שיודע חומר העון, וחושב שאין לו דרך תשובה [דבר שאינו נכון כלל ועיקר], מאבד את כל המחשבה והרצון להיטיב את דרכיו, ואינו מוצא מנוח לנפשו, על כן מחפש לו מפלט בכל מיני תהיות ומבוכים שאין להם כל שחר, שכולם המה רק תשובות לכך שהוא פרק מעליו עול, וכיסוד הידוע בשם רבינו הגר"ח זצוק"ל, שניתן להשיב תשובות על שאלות, לא על תשובות.

הראשון שנהג בדרך זו, היה אותו רשע, שאחרי שעבר חמשה עבירות חמורות באותו יום, נפשו בקרבו תאבל, וחיפש מנוס ומפלט, עד שאינה ה' לידו 'תירוץ', הנה אפילו הצדיקים לבסוף מתים, דבר שהוא ידע מאז ומעולם, אבל כעת שהוא מחפש אחר תירוץ לכפור בעיקר ובתחיית המתים, הוא לוקח תירוץ זה ומשתמש בו לטעון ולומר, 'לית דין ולית דיין', ח"ו, ואחרי שעשו הנחיל רעיון זה לבעלי העבירה, ישנם שהולכים בעקבותיו, ועל כן אין מה לנסות לדבר עמם אודות אמונה, שכעשו שגדל בבית יצחק ועל ברכי אברהם זקנו, שבודאי לימדוהו כל הימים את יסודות האמונה, כך גם אלו הנופלים, ברוב הפעמים המה יודעים הכל יותר טוב מאחרים, אלא שהכפירה משמשת עבורם תירוץ רצוץ למעשיהם.

הדרך היחידה להשיב להם, היא בהטחת האמת מולם, שאכן הם חטאו בחטא חמור עד מאוד, אבל גם לחטא זה ישנה דרך תשובה, ואם רק ירצו יוכלו לשוב בתשובה שלימה לפניו ולהטיב את דרכיהם, אבל אם לא ישובו, שלא יחשבו שהכפירה היא בית מנוס שאליה יוכלו לברוח מהעתיד לבוא עליהם, אלא יש דין ויש דיין, ומלבד כל עוונותיהם, עוד יוסיף ה' ויפקוד עליהם את עוון כפירתם, ועל כן העצה הטובה שימהרו לשוב בתשובה לפניו, וה' ברחמיו המרובים יחתור להם חתירה לקבל תשובתם ברחמים.

© נדפס ע"י מערכת "האיחוד בחידוד" - ס.בדפוס ירושלים - ת.ד. 5127 ירושלים

כתב חידה

מנשותי רבות סבלתי,
וממסירות אחי נקברתי.

שם שמים לבטלה לא הוצאתי,
ומגופי יצא הנס שממנו ניצלתי.

לתפילת זקני זכיתי,
ומחצית שכרי ביקשתי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת:הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה אין בפרש"י

מעשה רב

ראובן מתפלל מידי יום ביומו תפילת מנחה לפני תחילת סדר ב'. יחד עמו מתפלל גם שמעון שכנו, אלא שבשונה מראובן שמקדים לבוא לפני הזמן וזוכה להיות בכל יום מה'עשרה ראשונים', הנוטלים שכר כנגד כולם, שמעון משום מה מגיע תמיד לאחר התחלת התפילה.

באחד הימים, לאחר התפילה, פנה שמעון לראובן ושאלו, מהו הטעם שזה כשבוע ברציפות אתה משמש כש"ץ. ראובן השיבו, אכן טעם וסיבה מיוחדת יש לי לכך, ואילו היית מקדים לבוא לתפילה, שמא מחמת סיבה זו גם אתה היית מתרצה לשמש כש"ץ, והוא, שבכל יום מחדש בשעת תחילת התפילה יושבים כמנין ומחצה של מתפללים, ולמרות שכבר הגיע עת התפילה, אף אחד אינו שש לגשת לעמוד, וסבורני שיש בכך קצת חוסר כבוד שמים, מלבד מה שהוא גם טירחא דציבורא.

לשמע דברי ראובן, טען שמעון, להיפך, הלא הלכה פסוקה היא בשו"ע (אור"ח סי' נ"ג ס' ט"ז), שלא יהמר לגשת לשמש כש"ץ, ובאשר לטירחא דציבורא, כנראה שהציבור מוחל על טרחתו במה שאינו ניגש.

ואילו ראובן טען, שכל דברי השו"ע אודות הצורך לסרב, הוא רק כאשר הגבאי מכבדו, להראות ענוה בעצמו שאינו ראוי לכך (כפרש"י בברכות ל"ד א'), לא כן כשאין גבאי, וכל הציבור ממתין, גנאי הוא לציבור שממתין כך, וזכות היא לממהר לגשת לעמוד לשמש כש"ץ, ובפרט במנין זה שהוא לפני תחילת סדר הלימוד, שבכל דקה של עיכוב נגרם 'ביטול תורה'.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

חילוקא דרבנן

כתיב (בראשית כ"ו כ"ח), "וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ", ופרש"י, "תהי נא אלה בינותינו וגו'. האלה אשר בינותינו מימי אביך, תהי גם עתה בינינו ובינך", ומשמע דהוצרכו לחדש את הברית שאברהם כרת עמהם.

עי' בפסוק (שם כ"א כ"ג), "וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵּאלֹהִים הֵנָּה אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גַּרְתָּה בָּהּ", וכן (שם כ"ז), "וַיַּקְּחֵם אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית", ומבואר ששבועת אברהם לאבימלך, היתה גם לזרעו של אבימלך, וא"כ מדוע הוצרכו יצחק ואבימלך לחדש את השבועה, כאשר הם מחוייבים להם מכח שבועת אברהם.

וצריך ביאור!!!

פבין חידות

איזה תקנת חכמים אינה נוהגת לא בימות הגשמים, ולא במוצאי שבת שבכל ימות השנה.

מענייא דסדרא

קיי"ל דעובדי ע"ז 'מורידין ולא מעלין' (יו"ד קנ"ח ס"ב).

היכן יש רמז לזה ע"פ פרשתינו.

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם מותר לקחת הדסים מביתו בש"ק, לצורך הבאתם לביהמ"ד להבדלה של מוצ"ש, כשהוא מריח בהם במקום הבאתם בשבת, או שאסור משום הערמה דאיסור הכנה משבת לחול.

מקור איסור הכנה משבת לחול

א) בגמ' מצינו ב' דיני הכנה שנאסרו, א. בשבת ק"ג א' במתני', "ומציעין את המיטות מלילי שבת לשבת, אבל לא משבת למוצ"ש", והרמב"ם הביא הלכה זו בפכ"ג מהל' שבת ה"ז, ואולם בטור והשו"ע השמיטו דין זה, וצ"ע למה השמיטו.

ב. בשבת ק"ח א', "ת"ר, קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית, שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים, בצהרים מדיחן לאכול רק במנחה, מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח", ופרש"י, "דאין הדחה זו אלא לחול", והלכה זו נפסקה ברמב"ם שם, וגם בטוש"ע או"ח שכ"ג ו'. ולכאו' תרווייהו טעם אחד להם, שהוא זלזול כבוד שבת, שמכין משבת לחול, ולא רק משום ששבת חשובה מיום חול, אלא הזלזול הוא מעצם זה שמתעסק בשבת בדברים שאינם צורך היום.

תמיהה על מנהג מוטעה של הכנה בשבת

ועי' במלאכת שלמה על המשניות שבת פט"ו מ"ג, שכתב: "ותמהני היאך נהגו הנשים השתא להציע המטות בשבת למוצ"ש, ואין פוצה פה ומצפצף, ונלאיתי למצוא דין זה בספרי הפוסקים ז"ל, ולא ראיתיו עד הנה, והדבר תמוה מאד בעיני, ובירושלמי ר"פ שני דביצה רגסינן, 'מציעין את המטות מיו"ט לשבת, שכן מציעין אותם מלילי שבת לשבת', ע"כ. ואפשר שזהו הטעם ג"כ שנהגו להציע המטות ביום השבת, מפני שג"כ היא צורך השבת, שרגילין בנ"א לנוח מעט ולישן בשבת, כאשר אמרו בעלי הרמז ש'נה ב'שבת ת'ענוג ר"ת שבת".

האם יש חילוק בין הכנה שיש בה טירחא להכנה קלה

ב) ועי' בהגהות רעק"א לשו"ע (שם סק"ו) שכתב: "אין מציעין המטות משבת למוצ"ש, אף אם מוצ"ש הוא יו"ט, אבל מיו"ט לשבת מותר, ואף שלא הניח ערובי תבשילין". ואמ"ל דטעמו להקל בהכנה זו מיו"ט לשבת בלא עירוב תבשילין, שזה יותר קל, משום שבהצעת המטות אין כ"כ טירחא כמו ביתר ההכנות, שבהם אסרו לעשותם בלא עירוב תבשילין.

אם כנים הדברים, מתבאר שבאיסור הכנה יש ב' דינים, א) מצד זלזול בשבת שנעשית לשמש לחול, כשמכין משבת לחול. ב) איסור מצד טירחא שאינה לצורך השבת, שאסור מצד משמיח דעתו מהשבת בזה שמתעסק בענינים שאינם צורך השבת.

ולפי"ז י"ל דהצעת המיטה שאין בה טירחא כ"כ, יש בה רק הטעם שמזלזל ביום שעושהו שמש לחול, ע"כ ס"ל להגרעק"א דמיו"ט לשבת מותר אף בלא עירובי תבשילין, משא"כ בהדחת כלים דהוא יותר טירחא, דבזה מותר דוקא אם עשה עירוב תבשילין.

הבאת יין מיו"ט ראשון ליו"ט שני בשעת הדחק

ג) והנה במ"ב סי' תרס"ז סק"ה כתב: "ואסור להביא יין מיו"ט לחבירו, ובשעת הדחק שלא ימצא בלילה בקל, מותר להביא יין וכן מים מיו"ט לחבירו, רק שצריך להביאו בעוד יום גדול, דלא מוכח מילתא, דאפשר דצריך עדיין לצורך היום, וגם לא יביא כדרך שנושא בחול, רק ישנו[1]. וכ"מ לצורך חול אין לנו ראיה להתיר, די"ל דוקא לצורך מצוה מותר, ולכן אין מציעין המיטות משבת לחול [ח"א]. ולכן אסור לחפש הס"ת משבת ליו"ט, דהיינו להעמיד הס"ת בפרשה שיקראו בה ביו"ט, אסור בשבת שהוא עיו"ט, וכן מיו"ט לחבירו".

ומבואר דיש ד' תנאים להתיר בהכנה של טלטול יין ומים מיו"ט לחבירו. א. שעת הדחק. ב. שלא יהא מוכח מילתא שעושה כן לצורך יו"ט שני. ג. לשנות בטלטול. ד. שהוא צורך מצוה.

לטלטל בשבת מגילה לביהכ"נ כשפורים חל במוצ"ש

ד) וע"ע בשע"ת סי' תרצ"ג סק"א, שכתב: "ולענין פוים ליל פורים שחל במוצ"ש, עי' לעיל סי' תרפ"ח, בט"ו שחל בשבת, שכתב הפר"ח דאסור לטלטלה, ובשכנה"ג סי' ש"ח קצת מסתפק בזה וכו'. אמנם לענין הבאה לביהכ"נ בקדם הלילה, הייתי מונע מזה משום הכנה משבת לחול, וע"ד שנתבאר סי' תרס"ח, ועתה מצאנו כן בהשמטות שבסוף מו"ק [מור וקציעה] ע"ש[2]. ויש להחמיר שלא להביאה ע"י קטן, עי' בספרי שו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ס"ב וס"ג, אלא ימתין עד שתחשך. וא' יביאנה בצנעא מבעוד יום לביהכ"נ, ומעיין בה קצת דרך לימוד, דאז לא מיחזי כ"כ כהכנה".

ולכאו' כאן היקל טפי, משום דבאמת מעיין בה בשבת דרך לימוד, שבזה לא מיחזי כ"כ כהכנה, וגם בתנאי שתהיה בצנעא, אבל לא הצריך לשנות בטלטול, וכן לא הצריך להדיא שיהיה שבת אחד, אולי משום שמשתמש בשבת גופא דרך לימוד, משא"כ ביין או במים, שאינו משתמש לצורך היו"ט ראשון כלל.

שטיחת עשבים בביכ"נ בערב שבועות שחל בשבת

ה) וע"ע בשו"ע יו"ד סי' תצ"ד ס"ג, שכתב: "ונוהגין לשטוח עשבים בשבועות בביהכ"נ והבתים, זכר לשמחת מתן תורה", וכתב המ"ב בסק"ט: "היינו בין ששוטחן בערב יו"ט או ביו"ט גופא, ואפילו אם אותן עשבים אין ראוין למאכל בהמה, כיון שחשב עליהן מבעוד יום שרי לטלטלן, כמש"כ סי' ש"ח ס"כ, ובפרט אם הן עשבים המריחין. אכן אם חל שבועות ביום א', אין לשוטחן בשבת, כיון שכונתו לצורך יו"ט, ואין שבת מכין ליו"ט, אלא משטחם ביו"ט שגופא, או בערב שבת". ונראה שגם אם מניחין בשבת בעוד היום גדול, דיש מקום לומר דגם השבת מתכבדת בזה, מ"מ כיון שבכל שבת אינו עושה כן, מוכח מילתא משמש היו"ט דשבועות עושה כן, ולא משום השבת, ובפרט שזה בפרהסיא, לכן לא מהני כאן התנאים להיתר שכתב לענין הבאת יין מיו"ט לחבירו.

אם אפשר להקל בבשמים עכ"פ לטלטלם בצינעא

ו) ולפי"ז יש לצדד בנידו"ד של הבשמים, דלכאו' ברירא דכוונתו לצורך מוצ"ש, וא"כ יש לאסור מצד איסור מכין, אלא די"ל דלא דמי לעשבים בשבועות, דשם לא מיירי לענין שמטלטלן, רק מעשה השיטוח אסור משום שמכוין לכבוד יו"ט, משא"כ כאן אולי יש לדמותו להבאת יין, דגם הבאת הבשמים צורך מצוה ניכנו, וגם דהוא שעת הדחק, שאינו חוזר לביתו, כיון שצריך ללמוד עד מאוחר במוצ"ש, וגם יכול להשתמש ולהריח בו בשבת, ע"כ אולי גם כאן יועיל לטלטלו בצינעא עכ"פ, ובדרך שינוי, כמ"ש לענין יין. אבל לשאר שבתות יכין כבר מע"ש הבשמים להריח בהם, וזה עדיף מאשר ישנה הסדר לברך אחרי ההבדלה בנפרד, אם משום דכשיוצא עם כולם הו"ל ברוב עם[3], וגם כשעונה אמן על ברכת בשמים, ואינו מריח, אפשר דיחי הפסק[4], ע"כ לכאו' עדיף טפי כמ"ש.

ז) ובחפשי מצאתי בס"[5], שבניד"ד נשאל בספר אז נדברו להגר"ב זילבר זצ"ל, ח"ו סי' פ"א, ומביא מדברי השע"ת והמ"ב הנ"ל, וכותב: "הנה מקור של איסור הכנה הוא ברמ"א בסי' תרס"ז לענין טלטול מחסוכה להבית, דאסור להעמיד השלחנות והספסלים להבית לצורך הלילה, דהוי מכין מיו"ט לליל יו"ט וכו', ומרן במ"ב בסי' תרס"ז מביא דעת האחרונים דדוקא לסדרן אסור, אבל להביאם מותר, ומביא שם מהח"א דדוקא היכא שגומר איזה ענין אסור, אבל הבאה מותר, רק שצריך להביאו מבעוד יום גדול, עיין שם היטב, הרי בנוגע לשאלתנו, יש להתנהג כמ"ש בשע"ת הנ"ל לענין מגילה, להביא הבשמים לביהמ"ד בצנעא, ולברך שם על הבשמים מבעוד יום. ואפשר דמ"מ אין להתנהג לכתחילה, רק אם שכח להביא מע"ש, ואם מביאם ומריח עליהם, אפשר דמותר לכתחלה להתנהג כן תמיד. ובספר יוסף אומץ (לר"י האן) בסי' תרס"ח, מתיר להביא בבין השמשות... א"כ בקשר לנידונינו, בשעת הדחק מותר להביא הבשמים, וכבר כתבנו, דאם מביאים בצנעא, ומריח בהם, אפשר דמותר גם לכתחילה".

תשובה ל"חילוקא דרבנן"

בתשובה לשאלה, איך ליישב את הפסוק (בראשית כ"ד ס"ג), "וַיְצַא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים", ופרש"י, "לשוח. לשון תפלה, כמו (תהלים ק"ב א'), יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ", שמכאן למדו חז"ל בברכות כ"ו ב', שיצחק תיקן תפילת מנחה, עם מש"כ בברכות ל"ד ב', "אמר רב כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקתא", ופרש"י, "בבקתא. בבקעה". ולכאורה מהא דיצחק התפלל בשדה, משמע שאין חסרון בזה.

כבר הקשו קושיא זו בתוס' בברכות ל"ד ב', וכתבו: "וא"ת הכתיב ויצא לשוח בשדה, ל"ל דהתם מיירי בהר המוריה, כדאמרי' בפסחים פרק האשה (פ"ח א'), לא כיצחק שקראו שדה וכו'. א"נ בקתא הכא, מיירי בבקעה במקום שרגילים שם בנ"א לעבור, והולכי דרכים[5]. ונ"מ לדינא, דלתירוץ ב' האיסור בבקעה הוא רק משום שיבלבלוהו מתפלתו, לא משום דהמקום אינו ראוי [וע"י בפענח רזא].

בגמ' שם: "ואמר רחב"א א"ר יוחנן, אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות וכו', א"ר כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקתא". פרש"י "חלונות, שגורמים לו שיכוין לבו, שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע. דמצלי בבקתא, בבקעה, שכשהוא במקום צניעות, חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר". מסמיכות המימרות בש"ס, ולפי פרש"י, עולה, שב' הלכות אלו מענין אחד נינהו, וזה דין ב'מקום התפילה' כדי שיתפלל בלב נכנע.

והנה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, העתיקו רק את ההלכה ש'אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות וכו', א"ר כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקתא". ולא הביאו מימרא זו, שגורמים לו שיכוין לבו, שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע. דמצלי בבקתא, בבקעה, שכשהוא במקום צניעות, חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר". מסמיכות המימרות בש"ס, ולפי פרש"י, עולה, שב' הלכות אלו מענין אחד נינהו, וזה דין ב'מקום התפילה' כדי שיתפלל בלב נכנע.

ואולם ברמב"ם פ"ה מתפלה ה"י, כתב: "תקון המקום כיצד, יעמוד במקום נמוך ויחיזיר פניו לכותל, וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים...". וכתב מהר"ד עראמה (הו"ד בס' הליקוטים מהדו' ר"ש פרנקל, עמ' ל"א): "ויחיזיר פניו לכותל, פירוש, חציף עלי מאן דמצלי בבקעה, שלא יראה שום דבר ויעכבנו מלכוין, דמויסב [חזקיהו פניו אל הקיר] מפקינן ליה, ונראה שזה פירוש ויחיזיר פניו". מבואר דס"ל למהר"ד עראמה, דטעם איסור תפילה בבקעה, משום שגם יש חשש שיעכבנו דבר מלכוין [ואגב, לפי דברי עולה, שאין כאן השמטת הרמב"ם].

ולפי"ז י"ל, דיצחק אבינו שיכל לאמוד את עצמו, לפי נוראות מידת קדושתו, שגם שם לא יבלבלנו שום דבר, אין חילוק היכן מתפלל, משא"כ אם הוא דין בתיקון המקום.

וע"ע במ"א סי' ד' סק"ו, וכן בהגהות 'בן אריה' (מהג"ר זאב אבד"ק טלז, שנדפסו בסוף הש"ס), שמציינים לזוהר פ' בשלח, אבינו, בדרך לבאר שבע: "המקום החוא, מקום אשל אברהם, ראוי לתפלה" [כנראה מצד זכות הכנסת אורחים ושאר מצות].

7 והאברבנאל מתרץ: "שעם היות אברהם בבאר שבע, באתה שרה לחברון לבקש מנוח אשר ייטב לה שמה, כדי שיבוא אברהם אחריה עם רכושו, כי היא הלכה ראשונה לשתבקש בית ונחלה לצאן אברהם, וקפצה עליה שם המיתה, והיתה ביאתה מבאר שבע, לפי שרצה אברהם לשבת בארץ כנען הקדושה, ולא בארץ פלשתים, ולכן שלח שם את אשתו ראשונה. וגם אחשוב, שכאשר ראה אברהם, שהוא ושרה היו זקנים באים בימים, חשש שמא ימותו מהרה, ולא היה להם אחוזת קבר בארץ כנען, ולא רצה להיקבר חוץ ממנה, ולפי שהיה מקובל אצלו שהיו אדם ואשה נקברים במערה, שלח את שרה אמנו לקנות את המערה, כדי שלא יתנאה עפרון בראותו אברהם שואל אותה למכירה, והיא בבואה לחברון מתה, והוצרך הוא לבא מבאר שבע...", ומפיים: "אבל בקש קבורה מיוחדת לצדקת בא"י הקדושה, ובמערה ההיא שיחדה האלוקים ית' לקבורת אבות העולם ואמהותיהם, וכן עשה יעקב בצוותו את יוסף אל נא תקברני במצרים. וכדי שלמנוח מעלת א"י, ובפרט מערת המכפלה, וכמה ראוי לאדם שיחודל בקבורת המת, וליחד ליקבר במקום קדוש, נכתב הסיפור הזה בתורה".

8 כוונת הפנים יפות לשם שכתב להלן שם, דלכאורה יש להקשות, דמחד גיסא אמר אליעזר 'עבד אברהם אנכי', ואח"כ כשבא עם רבקה אצל יצחק בשדה, כתיב (שם כ"ח), "ותאמר אל העבד מי האיש הלזה הֹלֵךְ בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס", הרי שכאן נקרא אליעזר עבדו של יצחק.

ועי"ב צ"ל ע"פ מה שפרש"י לעיל (י'), ד"וכל טוב אדוניו בידו', היינו 'שטר מתנה' שכתב אברהם לייצחק, כדי שיקפצו לשלוח בתם, ובכלל השטר היה כתוב ג"כ שאליעזר יהא עבדו של יצחק, וא"כ צ"ל שלא היה המתנה חל, עד אחר הקידושין, והשתא אתי שפיר, דלכך אמר בתחלה 'עבד אברהם אנכי', כי לא חל המתנה עדיין, ולכן שפיר אכתי אליעזר אינו 'שליח שני', רק יצד כיד רבו אברהם, וזהו רק כשליח אחד, אבל אח"כ כבר חל הקדושין, וממילא כשבאו אצל יצחק, שעיר קאמר אליעזר לרבקה, "הוא אדוני', כיון שחל כבר המתנה, והיה אליעזר בכלל המתנה, שהוא עבדו של יצחק.

9 כן הוא נוסח ה'סוד מישרים' הנ"ל כפי שהעתיקנו בסדר הדורות. וצ"ב הכוונה בזה. ולפי המתבאר להלן נראה ד'קבלת התורה' היינו קבלת לוחות שניות, דהלא משה רבינו עלה למרום בר"ח אלול לקבל לוחות שניות, ומר"ח אלול עד יום"ה הם ג"כ מ' יום, והכנה לתשובה מתחיל ג"כ בר"ח אלול, א"כ כמו"כ יש מ' יום קודם ר"ח כסלו וכדלהלן.

ושו"ר דעתק ממקור הדברים ב'סוד מישרים' בזה"ל, "ובימים צום זה ר"ח כסלו, והוא ירח תשעיי לירחים וכו', שהוא מ' יום, נגד מ' יום של קבלת **הלוחות**".

10 עי' במצודת"ד שם שפירש, "כמו שהלידה היא לפי החריון, כן הגמול לפי המעשה", ועי' להלן הכוונה בזה בדברי החת"ס.

11 עי' במתנות כהונה שם שכתב, שבדברי הב"ר מפורש שהיה זה בנבואה, ואילו בדברי הילקוט משמע שהיה זה ברוח הקודש, "והיא היא".

12 הנה ענין זה שרבקה שלחה את דבורה רק בעת הזאת צריך ביאור מכמה פנים. ראשית, מדוע המתינה רבקה עד לעת הזו, שכפשוטו של מקרא היתה כבר לאחר שעיקב שלח את כל הדורונות לעשו, והרי ממילא הוא כבר בדרכו לשוב. ועוד, שרבקה הרי אמרה לעיקב שישב אצל אחיה 'ימים אחדים', ובעבודתו של עיקב עבור רחל נאמר (בראשית כ"ט כ'), "וַיַּעֲבֹד עֵקֶב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ", הרי שהזמן המירבי לימים אחדים הוא שבע שנים [נתה שאלה זו נכתבה במשכיל לדוד קד, "אע"ג שהיא אמרה לו ושבת עמו ימים אחדים, ופרש"י בפרשה לעיל, דהיינו ז' שנים", אלא שלא מצאתי פרש"י כזה, על כן בראתי את שאלתו באופן הנ"ל. שו"ר שהוא ע"פ דברי הב"ר ס"ז ו, "כתיב וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים. אמר רבי חנינא בן פזי, נאמר כאן אחדים, ונאמר להלן אחדים, מה להלן אחדים שבע שנים, אף אחדים שנאמר כאן שבע שנים".

עיין בספר משכיל לדוד על פרש"י, שמיישב שאלות אלו, ובהביאור בדברי רבקה לעיקב הוא, שאמרה לו שישב בבית אחיה לכל הפחות ימים אחדים, היינו שבע שנים, ואם באותה שעה כבר תשוב חמתו, היא תשלח להודיעו שישוב, וכל עוד שהיא אינה מודיעתו, עשו עדיין ברוגז ובחמתו, ומשום כן לא שלחה להודיעו עד אותו עת.

וכאשר נאמר בנבואה לעיקב שישוב, והוא הלך ופייס את עשו בכל הדורון הגדול שנתן לו,

1 עי' בשעת"צ סי' תק"ג אות ג' שכתב: "וחח"א בכלל צ"ט וקנ"ג מתיר בזה בשעת הדחק, אך שיביא בעוד היום גדול, דלא יהיה מוכחא מילתא שהוא לצורך הלילה", ואינו מזכיר שצריך לשנות.

2 בקצוע"ע סי' קכ"ח בהגהות 'לחם הפנים' [מהגרמ"ח זצ"ל בעצמו], כותב: "נראה לי, דאפילו בעיר המתוקנת בעירובין, אסור לשאת את הקיטה או את החומש בשבת לביהכ"נ, שיוכא לו מוכן למוצ"ש לומר מתוכו איכה, משום דהוי מכין משבת לחול".

3 כדאי' בברכות נ"ג א' וכדנסמך בשו"ע סי' סי' רח"צ ס"ד. אמנם בערוה"ש שם סוס"י רצ"ד כתב: "דיש, כי ברכת בשמים לא נהגו השומעים לצאת בברכת המברך, אלא מברכין לעצמן, וכן בברכת הנר". אולם לעומת זה, במ"ב שם [סקי"ג] כתב: "דיש, דמה שנוהגין איזה אנשים דאין רוצין לצאת בברכת הנר והבשמים שאומר המבדיל, ומברכין אותן לעצמן בשעה שאומר המברך ברכת המבדיל, שלא כדין הם עושין, דכיון שהם יוצאין בהבדלה, צריכין להטות אזנם ולשמוע ברכת ההבדלה וכו', ולבד כל זה מצוה יותר לצאת כולם בברכתו, דברב עם הדרת מלך, ולא לברך כל אחד בפני עצמו...".

4 בתשובות והנהגות ח"ה סי' פ"ו, כתב: "וכן בשישבות וכדומה שאין כולם מריחים, ראוי להם שלא לענות אמן... ודבר זה הוא חידוש, דמי שאינו מריח לא יענה אמן על ברכת בשמים בהבדלה, ותמהני שהמ"ב ורוב הפוסקים לא הזכירו זי"ז". ועשו"ת הר צבי או"ח סי' קנ"ד ב', וראה עוד בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק ס' הערה צ"ח בשם הגרש"ז אוירבך זצ"ל, דלפי דברי משמע דאפשר לענות אמן גם בכה"ג, ע"ש.

5 ב'משיבת נפש' עת"ה (לרבינו יוחנן לוריא, מגדולי חכמי אשכנז), כתב: "וישא עיניו וירא והנה גמלים באים. צ"ע מה לנו הסיפור הלז שראה גמלים. נ"ל שהעיר לנו ב' דינים, הא' שאין להתפלל בשדה בדרך במקום עוברי דרכים שמא יפסיק בתפלתו, וכשמתפלל יראה אם יש עובר ושב, כדאמרינן רב לייט מאן דמצלי בבקתא, ע"כ אומר שהתפלל בשדה, וכשראה גמלים, המתין עד שיעבר מעליו, וכשהגיעותו ידע שהיא רבקה [אז התברר לו שהוא חתן], הביא אותה, ולא התפלל [כלומר, לא המשיך להתפלל] שתתן פטור מתפילה ומק"ש. והבר'.

6 וכן מבואר בפרקי דר"א פט"ו. ועי' ברמב"ן עה"ת, שיצחק התפלל באחד מאהלי אברהם

7 ב'רעיא מהימנא' (פקודא י"ט) שכבר הקשה מיצחק אבינו, וכתב: "ואי תימא הא כתוב ויצא יצחק לשוח בשדה. שאני יצחק דמלה אחרא הוה ביה מה דלא הוה בכל עלמא" [כלומר, דא"א להביא ראיה מיצחק שהיה נעלה מכל הבריות, ועניני שונה, לכן מה שהתפלל בבקעה לא היה שייך לחסרון ששייך בשאר בנ"א].

עוד תירץ הזוה"ק ב'רעיא מהימנא' שם, "ותו, דהאי קרא לאו להכי אתא, דודאי בשדה אחר הוה מצלי, והא אוקימנא".

ובגליון הזוהר שם, מביא מביאורי הרמ"ז (למהר"ם זכותא זצ"ל) המבאר: "נ"ל, שהיה כבר בו רוה"ק של עתיד לבוא וכו', ועוד שפיר שם היה מקום מערת המכפלה"[6]. ולפי"ז יש לומר דמקום קדוש שאני, דאין חסרון מה שהוא ללא מחיצות, ומובן לפרש"י שהחסרון בבקעה מצד שאין ליבו נכנע, ולכן כאן אין חסרון בכך, דכיון שהוא מקום קדוש, מצד זה לבו נכנע בשיעור שוה לבית שיש בו חלונות.

אבל היותר פשוט, שכוונת הרמ"ז לבאר, דהשדה האמור שם אינו שדה של בקעה, אלא שדה המכפלה, וזה כעין תירוץ השני של התוס', ששדה האמור ביצחק אינו שדה של בקעה, אלא שביהמ"ק נקרא שדה אצל יצחק אבינו כדאי' בפסחים פ"א א' [כנראה דמדרשים חלוקים, היכן היה השדה שבו תיקן יצחק תפילת מנחה].

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, מהו ה'צד השוה' המיוחד לערים 'חברון' ו'ציפורי'.

איתא בכתובות ק"ג ב': "תניא, רבי מוטל בציפורי, ומקום מוכן לו בבית שערים, והתניא צדק צדק תרדוף, הלך אחר רבי לבית שערים. רבי בבית שערים הוה, אלא כיון דחלש, אמטיוהי לציפורי, דמדליא ובסים אוירא".

ובחזקוני פרשת חיי שרה, מקשה, דכיון דאברהם אבינו בבאר שבע היה, היאך מתה שרה בקרית ארבע, ומתרץ: "וי"א כשחלתה הוליכה שם, משום דחברון בסים אוירא"[7].

הרי שב' הרים הללו חברון וציפורי צד שוה להם בענין זה.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא די"א דאין שליח עושה שליח בקדושין (עי' אבה"ע סי' ל"ה ס"ו), היכן יש רמז לדין זה בפרשתינו.

הנה איתא בפרשתינו (כ"ד ב'), דאברהם אבינו עשאו לאליעזר עבדו 'שליח', להוליך הקדושין לרבקה, שתתקדש ליצחק בנו, ולכאו' יל"ע ע"פ הנ"ל, דהלא יצחק היה המקדש, וא"כ אברהם אביו הוי רק שליח לקדושין, ונמצא דאליעזר היה שליח שני, והלא 'אין שליח עושה שליח'.

ואכן יעוין בדברי 'המקנה' (קונטרס אחרון), אהע"ז סי' ל"ה ס"ה), שעמד בזה, וכתב ליישב, דשאני אליעזר עבד אברהם, דלא היה בתורת 'שליח' לאברהם, אלא 'עבד שאני', משום דיד עבד כיד רבו', ולא חשיב כשליח בעלמא.

וז"ל המקנה שם, "ואין לדקדק מזה, ד'שליח עושה שליח', כדאיתא לקמן סעיף ו' בהג"ה, דאברהם עצמו היה שלוחו של יצחק, די"ל דעבדו שאני, דהוי כגופו, כמו שיבואר לקמן. וע"כ צ"ל כן, דהא אין עבד נעשה שליח, כדאי' בסמוך (שם ס"ו), אלא דשאני עבדו, דהוי כמו גופו, כמו שיבואר שם. והיינו דהקדים אליעזר לומר 'עבד אברהם אנכי', דלא הוי שליח, אלא כגופו, לפי"ז אין הוכחה שלא אמר שהוא שליח של יצחק, דעדיין לא היה עבדו, כמ"ש בחידושי תורה באריכות".

וכפל המקנה דברי בפרשתינו בפירושו 'פנים יפות' כאן, וכתב, "ועיין באה"ע ריש סי' ל"ה, שכתבנו שם, דאין מזה קושיא על הפוסקים דאין שליח קידושין עושה שליח, איך היה אליעזר שלוחו של אברהם, מכ"ש דקשה לדעת הפוסקים (שם) דאין עבד נעשה שליח, וכתבנו שם, דוקא איש אחר אין נעשה שליח, אבל עבדו של המקדש עצמו שאני, ויכול לקדש ע"י עבדו לא מתורת שליחות, אלא משום דהוי כגופו, וה"ה לעבדו של אברהם, דהוי כאברהם עצמו, ולא כשליח, ובזה מובן מה שהקדים אליעזר 'עבד אברהם אנכי', מפני דהוי עבדו כגופו של אברהם, ולא הוי שליח שני, ועיין בסמוך[8].

ויעוין כמו"כ במשך חכמה בפרשתינו עה"פ (שם נ'), "ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב", שעמד בזה וכתב, "על דרך הצחות יש לומר, בשיטת כמה פוסקים, דשליח להוליך קידושיו אינו יכול לעשות שליח אחר, דהוה ליה מילי, כיון דתלי ברצון האשה, לא הוי מעשה, ולכן לא מצי משוי שליח אחר להולכה, יעוין סימן ל"ה בהגהה (אהע"ז שם). וכאן היה שליח מאברהם, והלא אברהם הוא שליח מיצחק, ואם כן, אין שליח עושה שליח.

אולם אחרי כי 'מה' יצא הדבר', והדבר מחוייב להיות, אם כן אין זה תלוי ברצונינו, והוה כמו שליח להולכה בגט, דמצי משוי שליח אחר, משום דאיתא 'בעל כרחה'. אם כן היא מקודשת 'בצמידים אשר על ידיה', ו'קח ולך ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה'', שכבר נתקדשה וכו'. ולכן ביקשו 'תשב הנערה אתנו ימים

הדברים כי רבקה שלחה אל יעקב לשוב, כמו שאמרה לו ושלחתי ולקחתיך משם", וכעי"ז ברד"ק, אלא שכתב בן בתורת 'אמרו', "אמרו, כי שלחה אותה רבקה אל יעקב, כמו שאמרה ושלחתי ולקחתיך משם, והיתה באה עמו ומתה בבית אל".

וע"ע בחזקוני שכתב בן באריכות, "ותמת דברה. פירש"י מה ענין דבורה בבית יעקב, כלומר מהיכן נמצאת דבורה עם יעקב, הרי כתיב (שם ל"ב י"א), כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי וגו', אלא מלמד ששלחה רבקה את אחר יעקב לחזירו, הוא שנאמר (שם כ"ז מ"ד - מ"ה), וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ. [...] וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם, ולא רצה לבא ודבורה שהתה עם יעקב בבית לבן ומתה בדרך אצל יעקב". ומוסיף החזקוני וכותב, "ולפי שסתם למעלה שמה, כשאמר וישלחו את רבקה אחותם ואת מינקתה, בא עכשיו והזכיר שמה".

שוב מצאתי בספר הישר (פרשת ויצא, ד"ה בעת ההיא, עמ' קכ"א), שכתב מתי שלחה רבקה את דבורה, "בעת ההיא [אחרי לידת יוסף], שלחה רבקה אם יעקב מארץ כנען את דבורה בת עוץ מניקתה, ושני אנשים מעבדי יצחק, אל יעקב, ויבאו אל יעקב חרנה, ויאמרו אליו כי רבקה שלחתנו אליך לשוב אל בית אביך ארצה כנען. וישמע להם יעקב לדבר הזה אשר דברה אמו, בעת ההיא תמו שבע שנים האחרות אשר עבד יעקב את לבן ברחל".

אכן הרמב"ן הקשה על שיטות הראשונים הללו, שכתב, "כי רחוק הוא שתהיה הזקנה השליח שתשלח אמו לעיקב כדברי רבי משה הדרשן", ועל כן ביאר, "והיתה דבורה עם יעקב, כי אחרי שבאה עם רבקה שבה לארצה, ועתה תבא עם יעקב לראות גברתה. או נתעסקה בגדול בני יעקב לכבוד רבקה ולאהבתה והיתה בביתו".

ומוסיף הרמב"ן וכותב, "ויתכן שאינה היא המינקת שנאמר בה (שם כ"ד נ"ט), וַיְשַׁלְּחוּ אֶת רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת מֵנִקָתָהּ, אבל היתה מינקת אחרת שנשארה בבית לבן ובתואל, ועתה יביא אותה יעקב עמו, לכלכל את שיבתה לכבוד אמו, כי כן דרך הנכבדים להיות להם מיניקות רבות".

וע"ע במלבי"ם שביאר מה דבורה עשתה אצל יעקב, בענין אחר, והוא, שדבורה היתה צדקת, וכאשר מתה רבקה, ועשו חזר אל אביו, כמ"ש (שם כ"ל ג"ז), וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שְׂעִירָה", לא יכלה לסבול רעת עשו ונשיו, ועל כן יצאה אל יעקב, ומתה אצלו, ולפי"ז יתבאר שפיר מדוע התורה כותבת לנו את מיתתה דוקא במקום זה.

וכאחת מן המלמדות נקראתי – שדבורה המינקת נקראה כדבורה הנביאה, שלמדה תורה לישראל.

שדבורה המינקת נקראה כדבורה הנביאה, כמפורש בפסוק (שפטים ד' ד'), "וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא", הרי ששניהן בשם אחד נקראו.

ודבורה הנביאה לימדה תורה לישראל, כדכתיב כדלעיל שהיתה שופטת את ישראל, וכן כתיב שם עוד (שם ה'), "וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט", והיינו שהדריכה את העם את חוקי התורה ודיניה, וכן הוא להדיא בתדא"ר פ"ט ד"ה ד"א והיא, הובא בילקוט (שפטים מ"ב, ד"ה והיא יושבת), "...לכך דבורה הולכת ויושבת תחת צלו של דקל ומלמדת תורה ברבים...[18]".

וקשר נפלא בין דבורה הנביאה לדבורה המינקת מצאנו בדעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית ל"ה ח'), הכותב בשם מדרש, שאותו התֹמר שדבורה הנביאה ישבה תחתיו ולימדה את ישראל, הוא מקום קבורת דבורה המינקת, ואותו התומר הוא האלון שתחתיו נקברה, שנקרא שמו 'אלון בכות', "מדרש, כי מה שכתוב גבי דבורה הנביאה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמֶר דְּבוֹרָה, זהו אלון בכות [ד]דבורה דהכא".

עוד איתא בפירוש הרוקח (שם, עמ' ר"ס), וכן איתא בפירושי התורה לבעלי התוספות (שם אות ה'), שהשוום ביניהן, "ותמת דברה, חסר, ודבורה אשה נביאה, מלא, שזאת חסרה מן הנבואה", וכעי"ז איתא ברבינו אפרים עה"ת (עמ' קכ"ג), שכתב, "ותמת דברה. חסר, לומר, דבורה אשה נביאה, מליאה בנביאות, אבל זו חסירה בנביאות". ולכאו' מבואר בזה, שדבורה המינקת היתה צדקת גדולה, אלא שלעומת דבורה הנביאה היתה חסרה את מעלת הנבואה.

בתקופת מיתתי בת דודי מתה – שבתקופה שדבורה המינקת מתה, מתה גם רבקה אמנו, שהיתה בת דודה של דבורה המינקת.

שרבקה היתה בת דודה של דבורה המינקת, שרבקה היתה בתו של בתואל בנו של נחור, כמפורש בקרא במנין בני נחור (בראשית כ"ב כ"ג), "וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם", ודבורה המינקת היתה בתו של עוץ, כדאיתא בספר הישר, בתולדות משפחת נחור (פרשת וירא, עמ' פ"ו, ד"ה ונחור), "ויהיו בני עוץ[19] בכור נחור, אֲבִיחֶרֶד וְגִדְּין וּמִילוֹם ודבורה אחותם", והיא דבורה המינקת, כדאיתא שם לגבי שליחתה עם רבקה (פרשת חיי שרה, עמ' ק"ב, סוד"ה ואליעזר), "ויקומו וישלחו את רבקה ואת דבורה בת עוץ מניקתה..."., וכן במיתתה (פרשת וישלח, עמ' קמ"ג, ד"ה בעת ההיא מתה), "בעת ההיא מתה דבורה בת עוץ מינקת רבקה אשר היתה עם יעקב...", ועוץ זה היה אחיו הגדול של בתואל, כמפורש בקרא שהיה בנו בכורו של נחור בתואל, כדכתיב (שם כ"א), "אֶת עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת בּוּז אָחִיו וְאֶת קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם", הרי שרבקה היתה בת דודה של דבורה המינקת.

ובאותה תקופה בה מתה דבורה המינקת, מתה גם רבקה, כדרשת חז"ל על הפסוק (שם ל"ה ח'), "וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת".

ועיין בחערות על המדרש שם, שי"א ששמו היה 'רותיאסו', ואולי 'וארותי'.

בכוכל ותינוקם בשנים, אמן הריון ניכר הם, וכדי לרמות לעיקב נתנה לבן לבלה, שלא יבין שממכיסין לו את לאה, שכך מנהג ליתן שפחה גדולה לגדולה וקטנה לקטנה".

ברכו, ר' אחא בשם ר' יונתן אמר ברכת אבלים ברכו". וכן איתא בתרגום יונתן שם, "וּמִיתַת דְּבוֹרָה פִּידְגוּגְתָּא דְרִבְקָה, וְאִתְקַבְּרַת מִן לְרַע לְבֵית אֵל בְּשִׁיפּוּלֵי מַיְשְׁרָא, וּבְרַם תַּמָּן אִתְבַּשַּׁר יַעֲקֹב עַל מִיתַת רִבְקָה אִימֵיהּ, וּקְרָא שְׁמֵיהּ אוֹחֲרָן בְּכִיוּתָא (תרגום ע"פ כתר יונתן: ותמת דבורה אומנת של רבקה ותיקבר מתחת לבית אל בשיפולי המישור, ואולם שם התבשר יעקב על מיתת רבקה אמו ויקרא שמה אחר בכיות)", ופרש"י שם, "ואגדה, נתבשר שם באבל שני, שהוגד לו על אמו שמתה. ואלון בלשון יוני אחר..".

ויעויין ברמב"ן שהוסיף לבאר מדוע הוציאו חז"ל מקרא מידי פשוטו, שלא מדובר רק על מיתת דבורה, ודרשו שאף רבקה מתה באותה שעה, "והקרוב מה שאמרו רבותינו שירמוז למיתת רבקה, ולכן קרא שם המקום ההוא אלון בכות, כי אין בכי ואנקה על המינקת הזקנה שיקרא שם המקום עליו, אבל יעקב בכה והתאבל על אמו הצדקת אשר אהבתהו, ושלחה אותו שם ולא זכתה לראותו בשובו, ולכן נגלה אליו האלהים וברך אותו לנחמו כאשר עשה ליצחק אביו אחרי מות אברהם, ובשניהם אמרו חכמים (סוטה י"ד א'), ברכת אבלים ברכו".

ומוסיף הרמב"ן וכותב, "וסיוע לזה מה שאמור למטה (פסוק כ"ז), וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מִמְּרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע, ואלו היתה כשמתה שם, היה מזכיר 'אל אביו ואל אמו', כי היא השולחת אותו והגורמת לו כל הטובה, ויצחק בעצתה צוה אותו ללכת שם".

וע"ע בספר הישר (פרשת וישלח, עמ' קמ"ג, ד"ה בעת ההיא מתה), שאיתא שם, "בעת ההיא מתה דבורה... וגם רבקה בת בתואל אם יעקב מתה בעת ההיא בחברון קרית הארבע, ותקבר במערת המכפלה... וישמע יעקב כי מתה רבקה אמו, ויבך מאד על אמו, ויעש לה מספד גדול, היא ודבורה מניקתה[20], תחת האלון, ויקרא שם המקום ההוא אלון בכות".

וקבורתי בפרסום ושלה בעלטה – שקבורתה של דבורה היה בפרסום, ואילו קבורתה של רבקה היה בחושך ועלטה, בלא כל פרסום.

שקבורתה של דבורה היה בפרסום, שיעקב קברה לאור היום יחד עם כל משפחתו, ועוד שכל מעשה מיתתה וקבורתה מפורש בקרא, כדכתיב (בראשית ל"ה ח'), "וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת".

ואילו קבורתה של רבקה אמנו, היה בחושך ועלטה, כדאיתא בפס"ר י"ב (זכור, אות כ"ב), וכעי"ז בתנחומא כי תצא ד', "אמר דוד (תהלים ק"ט י"ד), רבש"ע, זְכֹר עָוֹן אֲבֹתָיו [אֶל ה'] וְחַטָּאת אִמּוֹ אַל תִּמְחֹ. מהו חטאת אמו, רבי יהודה אומר... ור' נחמיה אומר... ורבותינו אמרו מהו וחטאת אמו, שהוציאו אותה בלילה כשמתה מפניו, והיא ציותה כן. אמרה[21], יעקב הצדיק בני אינו כאן, יצחק הצדיק בעלי יושב בבית מפני שכהו עיניו, ויוציאני ביום ויהיה רשע הזה הולך לפני מיטתי, ויהיו אומרים אוי מן הדד שזה הניק. לכך ציותה להוציאה בלילה, מפני שכשהיא האמהות מתות, היו יוצאות ביום והיה נעשה להם פומבי, והיה הכל באים וגומלים להם חסדים. א"ר יוסי בן חנינא, וזו מפני שהוציאוה בלילה, לא נכתבה מיתתה כשל שרה, שנאמר (בראשית כ"ג ב'), וַתָּמָת שָׂרָה וגו', (שם ל"ה ח') וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה. דבורה נתפרסמה מיתתה[22], א"ר אבא בשם ר' יוסי בן חנינא, לפי שלא נעשית לה פומבי כאימהות לא נתפרסמה מיתתה, אף הכתובים לא פירסמו מיתתה".

אכן כבר כתבנו לעיל, שהתורה רמזה על מיתת רבקה וקבורתה, בתוך דבריה אודות מיתת דבורה וקבורתה והאבל עליה.

מנפילתו של אחי בשביה – שמנפילתו בשבי של 'אחותי' אחיה של דבורה המינקת, זכה כדלהלן.

שאחיה של דבורה המינקת, אחותי שמו, והוא נפל בשבי, כדאיתא בבראשית רבתי (כ"ט כ"ד, עמ' 119), "ואית דאמרי... אחיה של דבורה מינקת רבקה היה, ואחותי[23] היה שמו, וטרם שנשא אשה נשבה...".

זכה לצאצאים משבטי קה – שמנפילתו בשבי של אחיה של דבורה המינקת, הוא זכה שיצאו ממנו ארבעה משבטי קה.

שמנפילתו בשבי של אחותי אחיה של דבורה המינקת, הוא זכה שיצאו ממנו ארבעה משבטי קה, כדאיתא בבראשית רבתי (כ"ט כ"ד, עמ' 119), שלבן פדאו ונתן לו את שפחתו 'חור' לאשה, וילדה לו את זלפה ובלהה, שמהם יצאו ארבעה שבטי קה, "ואית דאמר, אבי בלהה וזלפה אחיה של דבורה מינקת רבקה היה, ואחותי היה שמו, וטרם שנשא אשה נשבה, ושלח לבן ופדאו, ונתן לו שפחתו לאשה, וילדה לו בת וקראה שמה זלפה, על שם העיר שנשבה לשם, ילדה עוד בת, וקרא שמה בלהה, שכשנולדה היתה מתבהלת לינק, אמר מה בהולה בתי. וכאשר הלך יעקב אצל לבן, מת אחותי אביהן, ולקח לבן לחוה[24] שפחתו ולשתי בנותיה, ונתן זלפה הגדולה[25] ללאה בתו הגדולה לה לשפחה, ובלהה הקטנה לרחל בתו הקטנה".

אכן זו היא דעת ה'איתא דאמרי', אבל הדעה הפשוטה היא, כמו שהובא בס' בתחילה, "(בראשית כ"ט כ"ד) וַיִּתֵּן לָבָן [לָהּ] אֶת זִלְפָּה [שִׁפְחָתוֹ]. וכי שפחותיו היו, אלא בנימוס הארץ בנותיו של אדם מפלגשים נקראו שפחות", וכן איתא בב"ר ע"ד י"ג, "(שם ל"א מ"ג), וַיֵּעֶן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי. אמר רבי אבין, כולהון בנותיו היו, הבנות בנותי הרי שתים, ולבנותי מה אעשה הרי ארבע. רבנן מייתי ליה מהכא (שם נ'), אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי, הרי שתים, וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֹתַי, הרי ארבע", ובפרדר"א (ל"ו) כתב כן ובתוספת, שהיו בנותיו מפלגש, "לקח לבן את שתי שפחותיו, ונתנן לשתי בנותיו. וכי שפחותיו היו, והלא בנותיו היו, אלא ללמדך שבניו של אדם מפלגשו נקראו שפחות...", ורש"י בפירושו צריף שני המדרשים יחדיו, וכתב (שם), "בְּנֹתַי בְּנֹתַי. שני פעמים, אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש".

הוא לא סיפר דבר מכך לאביו ואמו, אבל היות וכבר פסק הכעס מליבו, הוא כבר הפסיק לדבר עליו דברי גנאי בפניהם כבתחילה, ומזה הסיקה רבקה שחמותו שכחה ושלחה את דבורה לקרקא לו לשישב, שחשבה שעדיין הוא נמצא בבית אחיה בפדן ארם.

ולפי הדברים הללו, אפשר לומר שיתכן דבורה אכן הלכה עד פדן ארם, ולא מצאה את יעקב, ורק בשובה מפדן ארם פגשה את יעקב ושבו יחד, או שכלל לא הגיעה לפדן ארם, אלא מצאה את יעקב ובניו בדרכם חזרה, והטבתרפא אליהם בדרכם, ואז מתה.

13 עיין במושב זקנים (בראשית כ"ז מ"ה), שכתב, "ושלחתי ולקחתיך משם. תימה, לא מצינו ששלחה אחריו, או מי היה השליח. נ"ל שהיה הקב"ה שליח, שנאמר (שם ל"א ג'), וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ". בא וראה כמה גדולים צדיקים, שהקב"ה בעצמו עושה שליחותם, קיים מה שנאמר (ישעיה מ"ד כ"ה), וְעֵצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים".

14 וזנה באותה שעה שרבקה שלחה את דבורה, דבורה כבר היתה מאוד קשישה, שהרי חיה מאה שלושים ושלש, כדאיתא בספרי וראולי איתא, וא"כ צריך ביאור מדוע הטריחה את אותה זקנה קשישה שתלך לקרא לעיקב, וכי לא היו לה שליחים אחרים.

ושמעון ליישב בשם הגה"ר רבי שלמה ברעווהד אליט"א (ר' שלמה לייב בן מרים, שז' ושלח דברו וירפאהו במהרה, לקיים בנו חכמי ישראל, בתוך שאר חולי ישראל), שרבקה אמנו חששה לגורל נכדיה הגדלים אי שם בארץ טמאה, בפדן ארם, בבית אחיה לבן הרשע, שמא עד שישובו אלה, הם כבר לא יראוה אחיינים (כפי שאכן היה), ועל כן חפצה רבקה שהם יראו דמות של אם יהודיה מתדורות הקודמים, בבחינת כזה ראה וקדש, היאך צריכה להראות אם בישראל, החפצה לגדל את בניה בנבוחיות לירא אלהים ואלמונה בה', ועל כן שלחה להם את דבורה הצדקת, שממנה יוכלו ללמוד ענין חשוב זה.

ובנותן טעם להוסיף את הביאור לרבקה בגדים, מהיכן היה לו לדעת את מידותיה, שיכל שצריך להבין איך אליעזר הבין לרבקה בגדים, מהיכן היה לו לדעת את מידותיה, שיכל להביא עמו בגדים מתאימים עבורה. אלא ביאר, שבודאי שלא הביא אליעזר עמו בגדים

להלבישׁ את רבקה, אלא שאליעזר ביקש ללמדה מה הם הבגדים בהם הולכים בבית אברהם, ועל כן הביא והראה לפניה דוגמא של בגדים, בבחינת 'כזה ראה וקדש', שעליה לדעת לאיזה סגנון של בית היא נכנסת, ומה הם הדרישות מבת ישראל כשרה, שלא תלך חלילה ככל הגויים, אלא בצניעות ככל שאר האמהות הקדושות.

15 והנה דברי המדרש הללו לא יכולים לעמוד בקנה אחד עם מה שכתב גם ברש"י הדברים, "מינקת רבקה. אמה של רבקה", שא"כ, לא יתכן שבת תשלח את אמה להביא את בנה. ואולי סופו של המדרש חולק על ראשו, וצ"ב.

והידע ביאור בזה, נדה לו אם יודיענו, לגדיל תורה ולהאדירה.

ותשו"ח להרב ישראל מאיר ינקלביץ שליט"א שציין לנו לדברי המדרש אגדה הנזכר.

16 וקצת פלא מדוע הביא רש"י דבר זה בשם רבי משה הדרשן, ולא במדרש אגדה, שמנהגו ביום לבדרים רבים.

17 וכן הביאו בפירושי התורה לבעלי התוספות (שם אות ב'), בשם הריב"ש (ולא מצאתי בספרו, ואולי הוא בסת"ק), "נראים הדברים כי רבקה שלחה אותה אל יעקב לשוב, כמו שאמרה ושלחתי..".

18 וע"ע בתוס' נדה ט' א' ד"ה כל, שבתירוצו השני לומד, שכל מה שכתוב על דבורה שהיתה שופטת את ישראל, אינו כפשוטו, שהרי אשה פסולה לדון, "אלא מלמדת להם הדינים", וכן איתא בתוס' ניטין פ"ח ב', ד"ה ולא, ושבועות כ"ט ב' ד"ה שבועת, ותשו"ח לרבנים הבינים שעיינו לזה.

19 וקצת פלא מדוע הושמט כאן בנו הנוסף של עוץ, אֲמוֹן, אביהם של מְרִימַת אשת נפתלי ועצאית אשת גד, כדאיתא בספר הישר (פרשת וישב, עמ' קפ"ו, ד"ה וילכו גד ונפתלי, "וילכו גד ונפתלי חרנה, ויקחו משם את בנות אמורם בן עוץ בן נחור לנשים. ואלה שמות בנות אמורם, שם הגדולה מרימם ושם הקטנה עוצית. ויקח נפתלי את מרימם וגד לקח את עוצית ויביאון ארצה כנען בית אביהם...".

20 שם מצאתי במושב זקנים (ל"ה ט'), שגם כתב כן, שיעקב נתאבל על שתיהן יחדיו, שכתב, "(שם) וַיַּעַן אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד. מכאן שטוב ללכת אל בית אבל, שהרי לפי שמתה

דבורה, ויעקב היה בוכה ומתאבל עליה ועל אמו, אמר הקב"ה, צדיק זה מצטער, דין הוא שאלך לראותו, ומיד וירא".

21 אכן בתנחומא איתא, שלא היה זה בצוואתה ועל פי בקשתה מהחשש האמור, אלא כך אמרו אלו שעסקו בקבורתה, "ומה חַטָא חָטָא אותו הרשע על אמו... ורבנן אמרי, גרם לה שלא תצא מטתה ברבים. אם מוצא כשמתה רבקה, אמרין מאן יפוק קמה, אברהם מת, יצחק יושב בבית עיניו כהות, יעקב הלך לו לפדן ארם. יפוק עשו רשיעא קמה וימרון ליטון בראהא בוייתא כדין ינקה. מה עשו, ותוציאו מטתה בלילה, שלא יהא עשו יוצא לפניה ויהיו הכל אומרים ארורים שדים שתניקו רשע זה"...

22 וכנראה פשט המדרש הוא, שקשה לו מדוע נתפרסמה בתורה מיתתה וקבורתה של דבורה שהיתה רק מינקת, ואילו קבורת רבקה לא נתפרסמה ונכתבה בתורה, ועל כן מתרץ המדרש, שהיות ועצם קבורתה נעשה בסתר בלא פומביות, ומיתתה לא נתפרסמה בעולם, על כן גם הקבורה לא כתבה ופרסמו זאת.

23 ועיין בחערות על המדרש שם, שי"א ששמו היה 'רותיאסו', ואולי 'וארותי'.

24 בחערות על המדרש ציין, שבסת"י אפשר לקרוא גם 'חנה', ובצוואת נפתלי בן יעקב איתא ששמה היה 'אינה'.

עוד איתא בחערות שם, שאביהם של בלהה וזלפה היה ממשפחת אברהם, וכן שבלהה נולדה בעוד שנולדה רחל (אכן בחז"ל איתא שרחל ולאה תאומות היו, עיין סדע"ר פ"ב ועוד).

25 ופרט זה, שבלהה היתה בתו הגדולה, הוא דלא כדברי הר"ר ע"א ט', דאיתא שם, "(בראשית ל' י') וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה. בכולם כתיב בתה, וכאן ותלד, אלא בחורה היתה ולא היתה ניכרת בעיבורה". ומה שכתב שאת בלהה הוא נתן ללאה בתו הגדולה, הוא דלא כפרש"י (שם), "ותלד זלפה. בכולן נאמר הריון, חוץ מזלפה, לפי שהיתה בחורה ותינוקם בשנים, אמן הריון ניכר הם, וכדי לרמות לעיקב נתנה לבן ללאה, שלא יבין שממכיסין לו את לאה, שכך מנהג ליתן שפחה גדולה לגדולה וקטנה לקטנה".

תשובה ל"מענינא דירחא"

בתשובה לשאלה, מה השייכות שיש בין 'יום הכפורים', לבין 'ראש חדש כסלו'.

הנה כתיב בירמיהו (ל"ו ט'), "ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה בחֹדֶשׁ התשעי קראו צום לפני ה' כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם".

ויעוין בספר 'אגודת שמואל' (והוא נ"ך ש"י באמשטרדם שנת תנ"ט, ובו ליקוטי מפירושי כמה ראשונים מכת"י, בכללם 'הגהות דרבי עובדיה', ועוד), ובספר ירמיהו שם (ו'), איתא הגהת 'רבי עובדיה' עפרש"י בזה"ל, "ביום צום, זה ר"ח כסלו, והוא יום סליחה כיום כפור".

ושם בהגהות 'סוד מישרים' כתב לבאר, "כל החטאים שאדם עושה מראש חודש ניסן עד תשרי, מוחלין ביום הכיפורים כשעושה תשובה, ואם לא עשה תשובה, ממתינין לו עד כסלו, שהוא ארבעים יום (מיום הכפורים), נגד ארבעים יום מקבלת התורה[9], והוא ט' חדשים (מניסן) וע"ז נאמר(איוב ט"ו ל"ה), "הָרֹה עָמָל[10]".

ויעוין בסדר הדורות (ג"א שכ"א), שהביא כן, והעיר, דהיאך כתב דר"ח כסלו הוא ארבעים יום מיום הכפורים, הלא קרוב לנ' יום הם.

ואכן יש שכתבו, דאין הכוונה למ' יום מיוהכ"פ, אלא מיום הושענא רבא, כן כתב הגר"ח פלאג'י בספרו יפה ללב, בהגהות לאו"ח תקכ"פ (ד"ה ועוד זאת מצאתי), דאחר שהעתיק דברי סדר הדורות הנ"ל, כתב, "ואם מנינן מיום הושענא רבא, אז ינוח, דהוו מ' יום עד ר"ח כסלו".

וכענין זה כתב החת"ס (דרשות ח"ב דף שע"ט ע"ב, ד"ה עוד נקדים, וציין לזה גם בהגהותיו לשו"ע או"ח תקכ"פ ס"א), ע"י"ש שהביא דברים אלו בשם ספר 'סוד מישרים', דאותו היום ר"ח כסלו היה, ויום תענית היה אצלם, וסוד הדבר, לפי שיש ארבעים יום מהושענא רבא עד ר"ח כסלו, וזה בבחינת יום הכפורים, דכשם שיש ארבעים יום הכנה ליום הכפורים מר"ח אלול, כך מי שלא עשה תשובה כראוי, יש לו ארבעים יום מהושענא רבא עד ר"ח כסלו. ומה שאמר הכתוב בירמיהו שם "בחֹדֶשׁ התשיעי", כי כסלו הוא תשיעי לניסן, שהוא כענין אשה היולדת לתשעה, וכענין דכתיב בקרא דאיוב הנ"ל, דהתולדה כפי ההריון, כן יום הדין הוא כפי מעשה האדם בימים שקדמו לו, לפי חובה וזכות שיש לו, עיי"ש.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "דבורה [מינקת רבקה]".

דמות הקשורה: "וַיְשַׁלְּחוּ אֶת רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת **מֵנִקְתָּהּ** וְאֶת עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת אֲנָשָׁיו". בראשית כ"ד נ"ט.

בשתי פעמים נשלחתי – שדבורה נשלחה שתי פעמים, הראשונה כששלחו את רבקה עם אליעזר ליצחק, שלחו את דבורה עמה. והשנית, שרבקה שלחה אותה להשיב את יעקב מבית לבן.

שבראשונה דבורה נשלחה עם רבקה, כשהלכה עם אליעזר, כמפורש בקרא (בראשית כ"ד נ"ט), "וַיְשַׁלְּחוּ אֶת רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת מֵנִקְתָּהּ וְאֶת עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת אֲנָשָׁיו", ומינקת זו היא דבורה, כמפורש במקום אחר (שם ח'), "וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת".

ובשנית נשלחה דבורה, שרבקה שלחה אותה להביא את יעקב מבית לבן, שכך אמרה רבקה ליעקב אחרי שיעקב קיבל את ברכות עשו, ועשו שנא אותו ורצה להורגו, כמפורש בקרא (בראשית כ"ז מ"א), "וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי", ומחשבותיו אלו שאמר עשו בלבו, נאמרו לרבקה ברוח הקודש, כדכתיב (שם מ"ב), "וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל...", ודרשו בב"ר (סי"ז ט), "ויגד לרבקה. מי הגיד לה, רבי חגאי בשם רבי יצחק, אמהות נביאות היו, ורבקה היתה מן האמהות", ורש"י עה"פ כתב, "ברוח הקודש[11] הוגד לה", ובעקבות זאת אמר ליעקב שיברח ללבן אחיה וישב שם ימים אחדים, עד אשר חמתו של עשו תשוב, וכאשר חרונו ישוב והוא ישכח את מה שעשית לו, אשלח לקרוא לך שתשוב, כמפורש בקרא (שם מ"ב - מ"ח), "...וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וְתֹאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגְךָ. וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח לְךָ אֶל לָבָן אָחִי חָרָנָה. וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ. עַד שוּב אַף אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לּוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשָּׁכֵל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד".

וכאשר הגיעה העת בה חשבה רבקה שכבר שבה חמתו של עשו[12], היא שלחה[13] את דבורה מניקתה[14] שתביאו מבית הרן, וכדאיתא במדרש אגדה (בראשית ל"ה ח'), "ומה בקשה דבורה[15] אצל יעקב, אלא בשעה שאמרה לו רבקה, ושלחתי ולקחתיך משם, לא היה רוצה יעקב לזוז מאת לבן, מה עשתה רבקה שגרה דבורה אצל יעקב להביאו", וכן איתא במדרש הגדול (שם), "...כיון שנשתהה יעקב עשרים שנה, שלחה לו [רבקה את] דבורה מנקתה להביאו... ופגעה בעיקב בדרך ומתה בבית אל...", וכדברי רש"י עה"פ של מיתתה (שם), "ותמת דבורה. מה ענין דבורה בבית יעקב, אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב, ושלחתי ולקחתיך משם, שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם, ומתה בדרך, מדברי רבי משה הדרשן למדתיה[16]", וכעי"ד כתב בפירוש רבי יוסף בכור שור[17], "ותמת דבורה. נראים

דבורה כי רבקה שלחה אל יעקב לשוב, כמו שאמרה לו ושלחתי ולקחתיך משם", וכעי"ז ברד"ק, אלא שכתב בן בתורת 'אמרו', "אמרו, כי שלחה אותה רבקה אל יעקב, כמו שאמרה ושלחתי ולקחתיך משם, והיתה באה עמו ומתה בבית אל".

וע"ע בחזקוני שכתב בן באריכות, "ותמת דברה. פירש"י מה ענין דבורה בבית יעקב, כלומר מהיכן נמצאת דבורה עם יעקב, הרי כתיב (שם ל"ב י"א), כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי וגו', אלא מלמד ששלחה רבקה את אחר יעקב לחזירו, הוא שנאמר (שם כ"ז מ"ד - מ"ה), וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ. [...] וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם, ולא רצה לבא ודבורה שהתה עם יעקב בבית לבן ומתה בדרך אצל יעקב". ומוסיף החזקוני וכותב, "ולפי שסתם למעלה שמה, כשאמר וישלחו את רבקה אחותם ואת מיניקתה, בא עכשיו והזכיר שמה".

שוב מצאתי בספר הישר (פרשת ויצא, ד"ה בעת ההיא, עמ' קכ"א), שכתב מתי שלחה רבקה את דבורה, "בעת ההיא [אחרי לידת יוסף], שלחה רבקה אם יעקב מארץ כנען את דבורה בת עוץ מניקתה, ושני אנשים מעבדי יצחק, אל יעקב, ויבאו אל יעקב חרנה, ויאמרו אליו כי רבקה שלחתנו אליך לשוב אל בית אביך ארצה כנען. וישמע להם יעקב לדבר הזה אשר דברה אמו, בעת ההיא תמו שבע שנים האחרות אשר עבד יעקב את לבן ברחל".

אכן הרמב"ן הקשה על שיטות הראשונים הללו, שכתב, "כי רחוק הוא שתהיה הזקנה השליח שתשלח אמו לעיקב כדברי רבי משה הדרשן", ועל כן ביאר, "והיתה דבורה עם יעקב, כי אחרי שבאה עם רבקה שבה לארצה, ועתה תבא עם יעקב לראות גברתה. או נתעסקה בגדול בני יעקב לכבוד רבקה ולאהבתה והיתה בביתו".

ומוסיף הרמב"ן וכותב, "ויתכן שאינה היא המינקת שנאמר בה (שם כ"ד נ"ט), וַיְשַׁלְּחוּ אֶת רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת מֵנִקְתָּהּ, אבל היתה מינקת אחרת שנשארה בבית לבן ובתואל, ועתה יביא אותה יעקב עמו, לכלכל את שיבתה לכבוד אמו, כי כן דרך הנכבדים להיות להם מיניקות רבות".

וע"ע במלבי"ם שביאר מה דבורה עשתה אצל יעקב, בענין אחר, והוא, שדבורה היתה צדקת, וכאשר מתה רבקה, ועשו חזר אל אביו, כמ"ש (שם כ"ל ג"ז), וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שְׂעִירָה", לא יכלה לסבול רעת עשו ונשיו, ועל כן יצאה אל יעקב, ומתה אצלו, ולפי"ז יתבאר שפיר מדוע התורה כותבת לנו את מיתתה דוקא במקום זה.

וכאחת מן המלמדות נקראתי – שדבורה המינקת נקראה כדבורה הנביאה, שלמדה תורה לישראל.

שדבורה המינקת נקראה כדבורה הנביאה

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

כשחז"ל לימדונו ש"דעת בעלי בתים" היא היפך "דעת תורה", כללו בזה פרטים רבים עד אין קץ. אחד מהקטנים שבהם הוא אורחות הקמת ופתיחת בן לדים בשכונה של אלו שעדיין אינם שומרי תורה ומצוות, שבעיניים בשרניות, "עיני בעלי בתים", אין לו דבר חסר כל עתיד מזה. הרי גם אם יצליחו לרשום ולהביא לגן ילדים מתושבי המקום, כל מה שהגנון השקיע ברוב רוחותיה, הכל יהיה להבל ריק, אותם ילדים יגדלו ויעברו לומדו בבתי הספר הממלכתיים, בהם לומדים כפירה לרוב, ובודאי שיגדלו כהורים, רחוקים מהיהדות ושמירת המצוות, וכל מה שהשקיעו בהם כוחות, הכל נראה כהבל וריק, הכלה בקרן רוטב ונושבת, ויחלוף מעליהם כחלום יעוף.

אלא שדרכה של תורה אינה כן, אלא להורהה היא שמי שבידו, שיפחת ויקים גנים גם במקומות הללו, כאשר כל יל ידוד המתחנך בגנים אלו, מלבד מה שמנוע מסמנע מלומוד לעמוד ולומד כפירה והבלים, עוד הם מתחנכים בדרך תורה והולכים בדרכיה, וכל זמן שעוד יהודי הולך בדרך ה', חשוב ורצוי מאוד לפני ה', אף אם בסופו של דבר הילד לא ישמיך חלילה בדרך זו. התפקיד במצבים כאלו הוא לזרוע בדמעה, וזה מה שאמרו חז"ל (שבת ל"א א'), שסדר זרעים נקרא אמונה, וכתבו התוספות את דברי הירושלמי, "שמאמין בתי העולמים וזורע", ועל הזורעים במקומות אלו להאמין בה' חי העולמים, ולזרוע ולהמשיך לזרוע, ואי אפשר לדעת מי מאותם זרעים יצבוט ויצמח ויקים בית נאמן לה' ותורתו, כאשר בכל כזמיותיו יהיו שותפים אלו שזרעו בדמעה.

ח' שהוא מסובב כל הסיבות, סיבב שרעיתו של ר' יחיאל לקתה במחלה קשה, והרופאים בארץ הקודש לא ראו כל דרך לעזור לעזור בדבר, ולהקל מעליה את כאביה וסבלה. באחד הימים נודע להם, כי בבית החולים "סורוקה" עובד באותה עת פרופסור ידוע מארץ מארקן מרחקים, שיתכן ויוכל הוא לסייע לה לעזור וסיוע. לאחר בדיקה קלה טען הפרופסור שיש לו רעיון לטיפול, אלא שלצורך כך הם יצטרכו לבא לבית החולים בכל יום וים למשך שעה עד שעתיים לצורך אבחון וטיפול ומעקב. באותם ימים היתה בארה שבע בגדר שממה רוחנית גדולה עם עזובה רבה, וקשה היה להעלות על הדעת את הפאפורוניות לתהגורר במקום בסמוך לבית החולים.

ככל יהודי שומר תורה ומצוות, אמר לה' יחיאל למרן שליט"א ושאלו, מהו הדרך אשר יל בה והמעשה אשר יעשה, במיוחד שיש לו בן קטן שיקשה מאוד לשלוח אותו לתתורגר במשך תקופה ארוכה אצל קרובי משפחה. מרן שליט"א שהכיר את ר' יחיאל בכוחותיו וביכולותיו, אמר לו בכה"ג אינה לידו דבר זה, שישכון במקום דירה לצורך מגוריו בכל עת הטיפול הממושך, והיות ואין בכל העיר בן בנו יכול ללמוד, על כן שיקים במקום בן ילדים, בעבורו ובעבור עוד כמה נשמות יהודיות, המתגוררות בעיר האבות, ואינם יודעים כלל על יחוסם החשוב, הוקים בני אברהם ויצקב, ואם שייך לשלב את הטיפולים של הרעיה יחד עם עבודתה בגנגנו, הדבר יכול להיות עוד יותר טוב.

לא קלה היה ההתחלה. רק מספר הורים הסכימו לשלוח את ילדיהם לגן, היו אלו משפחות שהיה להם קשר קלוש ליהדות, וההורים רצו שגם לילדיהם יהיה קשר דומה, שידעו שיש שבת שהאם מדלקת נרות והאב עושה קידוש, שישכילו מהו חג הפסח ומהו חג הסוכות, שישמעו מעט מן הסיפורים אבינו ומשה רבינו. אלא שבעבור מספר כה מצומצם של ילדים, אין כל תקציב להפעיל את הגן, וכל קיומו והמשכו של הגן היה, בזכות שעון מעולים"א דחף ועודד את ר' יחיאל בכל עת, אף דאג עבורו לנדיבי לב שיסיעו בידו בלכלים, והוסיף וברכו שבזכות פעלו להקים מקום תורה בעיר, תזכה רעייתו לרפואה שלימה במהרה.

באחד הימים הגיע לגן הורים אשר שומרים שומרים תורה ומצוות כלל, וסיפרו שכשכנים הם ראו את המסירות של הגננת לילדים, יחד עם הקבוצה המצומצמת, ונם הנוחות עם בן בתוכבי הבנין, ועל כן הם מקשים לרשום את בנם לגן כילד מן המנין בגן. הגננת שחששה שהכנסתו של אותו ילד לגן, תגרום להורי להתעבר בתכני הגן, בטענה שום מעודדים ודוחפים את הפעיוטות לשמירת תורה ומצוות, על כן מצרה להורים שהיא אינה יודעת אם כדאי לבא לרשום את בנם, היות ומדובר בגן דתי.

ההורים השיבו שהם מודעים לסכרון זה, אלא שעם כל זה הם חושבים שזה לא עתיד להפריע לבנם אם הוא ילמד שנה אחת בגן דתי. אמר יוגב האב, שהילד יעשה לנו כאן הפגנות לסגור את הכביש בשבת, כך שאין לי מה לחשוש אם ילמד בגן איכותי למרות היותו מזוהה כדתי.

למחרת בבוקר הצטרף ילד נוסף לגן, היה זה בן מ' מידונעו, ותוך זמן קצר ההורים היו מרוצים מאוד מהלחטתם, במיוחד שראו שהאמהות הקטן שלהם קיבל מושבים של 'כיבוד הורים', ודיבור עדין יותר, ועל כן החלו לעודד ולדרבון הורים נוספים מחבריהם, לשלוח את ילדיהם לגן הדתי, בשהם משכנעים אותם שאין להם כלל לחשוש שבניהם יצאו חרדיים, אלא רק יתעדנו מעט ישמעו קול אחדות היהדות.

החשש הראשון של יוגב התעורר, כשראה את בנו הקט ממלמל כמה מילים לפני שהוא אוכל דבר מה. מה אתה עושה, שאל האב את הזאטוט. בלא להתבלבל השיב לאביו, את הדברים שהגננת הצליחה להחדיר עמוק בלבבות, שה' ברא את השמים וואת הארץ, ויצר ועשה עבורינו את כל מאכלנו, על כן אנו מודים לה' לפני כל מאכל שאנו אוכלים. חששו השני היה כשראה את בנו נודל יום בבוקר לסיירונן, והוא שאלו, מדוע אתה מדליק נרות לכבוד הקב' הקדוש ברוך הוא, ובודאי שיגדלו כהורים, רחוקים מהיהדות ושמירת המצוות, וכל מה שהשקיעו בהם כוחות, הכל נראה כהבל וריק, הכלה בקרן רוטב ונושבת, ויחלוף מעליהם כחלום יעוף.

אלא שדרכה של תורה אינה כן, אלא להורהה היא שמי שבידו, שיפחת ויקים גנים גם במקומות הללו, כאשר כל יל ידוד המתחנך בגנים אלו, מלבד מה שמנוע מסמנע מלומוד לעמוד כפירה והבלים, עוד הם מתחנכים בדרך תורה והולכים בדרכיה, וכל זמן שעוד יהודי הולך בדרך ה', חשוב ורצוי מאוד לפני ה', אף אם בסופו של דבר הילד לא ישמיך חלילה בדרך זו. התפקיד במצבים כאלו הוא לזרוע בדמעה, וזה מה שאמרו חז"ל (שבת ל"א א'), שסדר זרעים נקרא אמונה, וכתבו התוספות את דברי הירושלמי, "שמאמין בתי העולמים וזורע", ועל הזורעים במקומות אלו להאמין בה' חי העולמים, ולזרוע ולהמשיך לזרוע, ואי אפשר לדעת מי מאותם זרעים יצבוט ויצמח ויקים בית נאמן לה' ותורתו, כאשר בכל כזמיותיו יהיו שותפים אלו שזרעו בדמעה.

ח' שהוא מסובב כל הסיבות, סיבב שרעיתו של ר' יחיאל לקתה במחלה קשה, והרופאים בארץ הקודש לא ראו כל דרך לעזור לעזור בדבר, ולהקל מעליה את כאביה וסבלה. באחד הימים נודע להם, כי בבית החולים "סורוקה" עובד באותה עת פרופסור ידוע מארץ מרחקים, שיתכן ויוכל הוא לסייע לה לעזור וסיוע. לאחר בדיקה קלה טען הפרופסור שיש לו רעיון לטיפול, אלא שלצורך כך הם יצטרכו לבא לבית החולים בכל יום וים למשך שעה עד שעתיים לצורך אבחון וטיפול ומעקב. באותם ימים היתה בארה שבע בגדר שממה רוחנית גדולה עם עזובה רבה, וקשה היה להעלות על הדעת את הפאפורוניות לתהגורר במקום בסמוך לבית החולים.

ככל יהודי שומר תורה ומצוות, אמר לה' יחיאל למרן שליט"א ושאלו, מהו הדרך אשר יל בה והמעשה אשר יעשה, במיוחד שיש לו בן קטן שיקשה מאוד לשלוח אותו לתתורגר במשך תקופה ארוכה אצל קרובי משפחה. מרן שליט"א שהכיר את ר' יחיאל בכוחותיו וביכולותיו, אמר לו בכה"ג אינה לידו דבר זה, שישכון במקום דירה לצורך מגוריו בכל עת הטיפול הממושך, והיות ואין בכל העיר בן בנו יכול ללמוד, על כן שיקים במקום בן ילדים, בעבורו ובעבור עוד כמה נשמות יהודיות, המתגוררות בעיר האבות, ואינם יודעים כלל על יחוסם החשוב, הוקים בני אברהם ויצקב, ואם שייך לשלב את הטיפולים של הרעיה יחד עם עבודתה בגנגנו, הדבר יכול להיות עוד יותר טוב.

לא קלה היה ההתחלה. רק מספר הורים הסכימו לשלוח את ילדיהם לגן, היו אלו משפחות שהיה להם קשר קלוש ליהדות, וההורים רצו שגם לילדיהם יהיה קשר דומה, שידעו שיש שבת שהאם מדלקת נרות והאב עושה קידוש, שישכילו מהו חג הפסח ומהו חג הסוכות, שישמעו מעט מן הסיפורים אבינו ומשה רבינו. אלא שבעבור מספר כה מצומצם של ילדים, אין כל תקציב להפעיל את הגן, וכל קיומו והמשכו של הגן היה, בזכות שעון מעולים"א דחף ועודד את ר' יחיאל בכל עת, אף דאג עבורו לנדיבי לב שיסיעו בידו בלכלים, והוסיף וברכו שבזכות פעלו להקים מקום תורה בעיר, תזכה רעייתו לרפואה שלימה במהרה.

באחד הימים הגיע לגן הורים אשר שומרים שומרים תורה ומצוות כלל, וסיפרו שכשכנים הם ראו את המסירות של הגננת לילדים, יחד עם הקבוצה המצומצמת, ונם הנוחות עם בן בתוכבי הבנין, ועל כן הם מקשים לרשום את בנם לגן כילד מן המנין בגן. הגננת שחששה שהכנסתו של אותו ילד לגן, תגרום להורי להתעבר בתכני הגן, בטענה שום מעודדים ודוחפים את הפעיוטות לשמירת תורה ומצוות, על כן מצרה להורים שהיא אינה יודעת אם כדאי לבא לרשום את בנם, היות ומדובר בגן דתי.

ההורים השיבו שהם מודעים לסכרון זה, אלא שעם כל זה הם חושבים שזה לא עתיד להפריע לבנם אם הוא ילמד שנה אחת בגן דתי. אמר יוגב האב, שהילד יעשה לנו כאן הפגנות לסגור את הכביש בשבת, כך שאין לי מה לחשוש אם ילמד בגן איכותי למרות היותו מזוהה כדתי.

לא קלה היה ההתחלה. רק מספר הורים הסכימו לשלוח את ילדיהם לגן, היו אלו משפחות שהיה להם קשר קלוש ליהדות, וההורים רצו שגם לילדיהם יהיה קשר דומה, שידעו שיש שבת שהאם מדלקת נרות והאב עושה קידוש, שישכילו מהו חג הפסח ומהו חג הסוכות, שישמעו מעט מן הסיפורים אבינו ומשה רבינו. אלא שבעבור מספר כה מצומצם של ילדים, אין כל תקציב להפעיל את הגן, וכל קיומו והמשכו של הגן היה, בזכות שעון מעולים"א דחף ועודד את ר' יחיאל בכל עת, אף דאג עבורו לנדיבי לב שיסיעו בידו בלכלים, והוסיף וברכו שבזכות פעלו להקים מקום תורה בעיר, תזכה רעייתו לרפואה שלימה במהר

סיפור ושאלה בציר

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם רש"י.

כשחז"ל לימדונו ש'דעת בעלי בתים' היא היפך 'דעת תורה', כללו בזה פרטים רבים עד אין קץ. אחד מהקטנים שבהם הוא אודות הקמת ופתיחת גן ילדים בשכונה של אלו שעדיין אינם שומרי תורה ומצוות, שבעיניים בשרניות, 'עיני בעלי בתים', אין לך דבר חסר כל עתיד מזה. הרי גם אם יצליחו לרשום ולהביא לגן ילדים מתושבי המקום, כל מה שהגננת תשקיע ברוב כוחותיה, הכל יהיה להבל וריק, אותם ילדים יגדלו ויעברו ללמוד בבתי הספר הממלכתיים, בהם לומדים כפירה לרוב, ובודאי שיגדלו כהוריהם, רחוקים מהיהדות ושמירת המצוות, וכל מה שהשקיעו בהם כוחות, הכל נראה כהבל וריק, הכלה כענן ברוח נושבת, ויחלוף מעליהם כחלום יעוף.

אלא שדרכה של תורה אינה כן, אלא ההוראה היא שמי שבידו שיפתח ויקים גנים גם במקומות הללו, כאשר כל ילד יהודי המתחנך בגנים אלו, מלבד מה שנמנע ממנו לשמוע וללמוד כפירה והבלים, עוד הם מתחנכים בדרך התורה והולכים בדרכיה, וכל יום שעוד יהודי הולך בדרך ה', חשוב ורצוי מאוד לפני ה', אף אם בסופו של דבר הילד לא ימשיך חלילה בדרך זו. התפקיד במצבים כאלו הוא לזרוע בדמעה, וזה מה שאמרו חז"ל (שבת ל"א א'), שסדר זרעים נקרא אמונה, וכתבו התוספות את דברי הירושלמי, "שמאמין בחי העולמים וזורע", ועל הזורעים במקומות אלו להאמין בה' חי העולמים, ולזרוע ולהמשיך לזרוע, ואי אפשר לדעת מי מאותם זרעים ינבוט ויצמח ויקים בית נאמן לה' ותורתו, כאשר בכל זכויותיו יהיו שותפים אלו שזרעו בדמעה.

ה' שהוא מסובב כל הסיבות, סיבב שרעיתו של ר' יחיאל לקתה במחלה קשה, והרופאים בארץ הקודש לא ראו כל דרך לעזור ולסייע בעדה, ולהקל מעליה את כאביה ויסוריה. באחד הימים נודע להם, כי בבית החולים 'סורוקה' עובד באותה עת פרופסור ידוע מארץ מרחקים, שיתכן ויוכל להיות להם לעזר וסיוע. לאחר בדיקה קלה טען הפרופסור שיש לו רעיון לטיפול, אלא שלצורך כך הם יצטרכו לבוא לבית החולים בכל יום ויום למשך שעה עד שעתיים לצורך אבחון טיפול ומעקב. באותם ימים היתה באר שבע בגדר שממה רוחנית גדולה עם עזובה רבה, וקשה היה להעלות על הדעת את האפשרויות להתגורר במקום בסמוך לבית החולים.

ככל יהודי שומר תורה ומצוות, פנה ר' יחיאל למרן שליט"א ושאלו, מהו הדרך אשר ילך בה והמעשה אשר יעשה, במיוחד שיש לו בן קטן שיקשה מאוד לשלוח אותו להתגורר במשך תקופה ארוכה אצל קרובי משפחה. מרן שליט"א שהכיר את ר' יחיאל בכוחותיו וביכולותיו, אמר לו שאם ה' אינה לידו דבר זה, שישכור במקום דירה לצורך מגוריו בכל עת הטיפול הממושך, והיות ואין בכל העיר גן בנו יכול ללמוד, על כן שיקים במקום גן ילדים, בעבורו ובעבור עוד כמה נשמות יהודיות, המתגוררות בעיר האבות, ואינם יודעים כלל על יחוסם החשוב, היותם בני אברהם יצחק ויעקב, ואם שייך לשלב את הטיפולים של הרעיה יחד עם עבודתה כגננת, הדבר יכול להיות עוד יותר טוב.

לא קלה היתה ההתחלה, רק חמשה הורים הסכימו לשלוח את ילדיהם לגן, היו אלו משפחות שהיה להם קשר קלוש ליהדות, וההורים רצו שגם לילדיהם יהיה קשר דומה, שידעו שיש שבת שהאם מדלקת נרות והאב עושה קידוש, שישכילו מהו חג הפסח ומהו חג הסוכות, שישמעו מעט על אברהם אבינו ומשה רבינו. אלא שבעבור מספר כה מצומצם של ילדים אין כל תקציב להפעיל את הגן, וכל קיומו והמשכו של הגן היה, בזכות שמרן שליט"א דחף ועודד את ר' יחיאל בכל עת, ואף דאג עבורו לנדיבי לב שיסיעו בידו בכלכלת, והוסיף וברכו שבזכות פעלו להקים מקום תורה בעיר, תזכה רעייתו לרפואה שלימה במהרה.

באחד הימים הגיע לגן זוג הורים שאינם שומרים תורה ומצוות כלל, וסיפרו שכשכנים הם ראו את המסירות של הגננת לילדים, יחד עם הקבוצה המצומצמת, ועם הנוחות של גן בתוככי הבנין, ועל כן הם מבקשים לרשום את בנם גל כילד מן המנין בגן. הגננת שחששה שהכנסתו של אותו ילד לגן, תגרום להוריו להתערב בתכני הגן, בטענה שהם מעודדים ודוחפים את הפעוטות לשמירת תורה ומצוות, על כן אמרה להורים שהיא אינה יודעת אם כדאי להם לרשום את בנם, היות ומדובר בגן דתי.

ההורים השיבו שהם מודעים לחסרון זה, אלא שעם כל זה הם חושבים שזה לא עתיד להפריע לבנם אם הוא ילמד שנה אחת בגן דתי. אני לא חושש, אמר יוגב האב, שהילד יעשה לנו כאן הפגנות לסגור את הכבישים בשבת, כך שאין לי מה לחשוש אם ילמד בגן איכותי למרות היותו מזוהה כדתי.

למחרת בבוקר הצטרף ילד נוסף לגן, היה זה גל מיודענו, ותוך זמן קצר ההורים היו מרוצים מאוד מהחלטתם, במיוחד שראו שהזאטוט הקטן שלהם קיבל מושגים של 'כיבוד הורים', ודיבור עדין יותר, ועל כן החלו לעודד ולדרבנן הורים נוספים מחבריהם, לשלוח את ילדיהם לגן הדתי, כשהם משכנעים אותם שאין להם כלל לחשוש שבניהם יצאו חרדיים, אלא רק יתעדנו מעט וישמעו קצת אודות היהדות.

החשש הראשון של יוגב התעורר, כשראה את בנו הקט ממלמל כמה מילים לפני שהוא אוכל דבר מה. מה אתה עושה, שאל האב את הזאטוט. בלא להתבלבל השיב לאביו, את הדברים שהגננת הצליחה להחדיר עמוק בלבבות, שה' ברא את השמים ואת הארץ, ויצר ועשה עבורינו את כל מאכלנו, על כן אנו מודים לה' לפני כל מאכל שאנו אוכלים. חששו השני היה כשראה את בנו נוטל ידים בבוקר לסירוגין, והוא שאלו, מדוע אתה נוטל ידים ב'מתכונת', וילדו הקט השיבו, אבא, זה לא במתכונת, זה ב'סירוגין', כי רק כך הנטילה טובה בכדי להיות יותר טהורים וקדושים, וה' שמח בכל מצוה שאנו עושים.

עוד באותו ערב שוחח יוגב עם רעייתו, ואמר לה שבנם הוקל לעשות להם 'סמינר' בבית, בסוף הוא גם ירצה שאנו ניטול ידים בכל בוקר ונברך לפני האוכל. אלא שהרעייה שעבדה כמורה בכיתה א' בבית ספר של פורקי עול, וראתה בכל יום את התנהגותם הגסה של הילדים, אמרה לבעלה, שאם זה המחיר שעלינו לשלם בכדי שלבנינו תהיה ילדות טובה ורגועה, זה שוה. במיוחד, הוסיפה האם ואמרה, שהוא עדיין לא ביקש מאתנו דבר, ורק אנו חוששים מפני הבאות, אשר על כן, אנו יכולים להחליט, שכאשר בקשותיו מאתנו יעברו את הגבולות, נעבירו מיידית לגן שבו לא מלמדים את הילדים את הדברים הללו.

באחד מימי השישי, שעה קלה לאחר שגל חזר מהגן, הוא פנה לאמו ושאלה, מתי היא מדליקה נרות שבת. האם השיבה לו, שרק אמהות דתיות מדליקות נרות, ואצלם בבית לא מדליקים נרות. תשובתה זו של האם הספיקה בדיוק לשבוע, ובשבוע שלאחר מכן שב גל ושאל, מתי היא תדליק נרות. האם השיבה את תשובתה משבוע שעבר, ושוב החזיקה מעמד בדיוק כשבוע, שלאחריו שב גל ושאל את שאלתו בפעם השלישית.

באותו יום שישי היתה האם רגועה, ועל כן היא פנתה אליו ושאלה, מדוע אתה רוצה שאני אדליק נרות. גל הקטן הסביר לאמו, שהם למדו בגן שהיום וה' ברא את העולם בששה ימים, וביום השביעי הוא שבת ממלאכה, על כן השבת היא היום החשוב ביותר בשבוע, ובכדי לזכור את יום השבת בכניסתו, מדליקים בו נרות, כמו שמדליקים נרות במסיבות ובאירועים חגיגיים. האם שמעה את בנה בסבלנות רבה, והוסיפה ושאלה, האם הגננת אמרה לך לשאול בבית מדוע אנו לא מדליקים נרות. גל הקטן השיבה, שהגננת שאלה: אמא של מי מדליקה נרות, וכל ילדי הגן השיבו בחיוב ורק הוא היחידי שאמו אינה מדליקה נרות לכבוד שבת. האָם סיימה את הנושא בתשובתה הקבועה, שרק אמהות דתיות מדליקות נרות, ואצלם בבית מדליקים נרות רק בימי הולדת ובהפסקת חשמל.

ביום שישי הבא שאל גל את אמו, אם תהיה הפסקת חשמל ביום שישי, האָם מחמת כן היא תדליק נרות. באותו יום היתה האָם קצת פחות רגועה והחלה לכעוס עליו על שאלותיו אודות נרות השבת, ואמרה לו, שהיא לא מסכימה לשמוע ממנו עוד פעם את הענין של נרות שבת. בפעם הבאה שגל שאל אודות נרות השבת, הוא קיבל סטירה מצלצלת, ובהכאה זו קיוו ההורים שיסתמו את הגולל על נרות השבת שכה מציקים לבנם.

לאחר הסטירה שקיבל גל, הוא הבין מספיק טוב שאין מה לדבר על כך עם ההורים, ועל כן החליט בדעתו שאם אמו אינה מדליקה נרות בביתם, הוא יהיה זה שידליק את הנרות. ביום שישי הבא, יצא גל מהגן והלך למכולת הסמוכה לביתם, ואמר למוכר שאמא מבקשת לקנות שני נרות. רחמים המוכר שהכיר את הילד ומשפחתו, ידע שבביתם לא נוהגים להדליק נרות שבת, וגם לא היה ידוע לו על הפסקת חשמל צפויה בשכונה, על כן הבין שככל הנראה יש להם בימים הקרובים איזו שהיא 'אזכרה', והם חפצים ב'נרות נשמה', על כן הוא נתן לזאטוט שני נרות כאלו, וכשהם מוחבאים בכיסיו הוא נכנס לביתו.

גל המתין לשעת הכושר שיוכל להדליק את הנרות, וכפי שהבין מדברי הגננת, שהאמהות מדליקות את הנרות כאשר מתחיל קצת להחשיך ועדיין יש מעט אור בחוץ, על כן זמן קצר קודם לכן הוא סידר את חדרו לכבוד שבת, לקח מגבת יפה ופרש אותה על גבי שולחן הילדים שהיה לו בחדרו, ומעל המגבת הניח את שני הנרות. חרש התגנב גל אל עבר המטבח, הביא חבילת גפרורים, והדליק את הנרות, ולאחר מכן החל להתפלל לה' כשידיו מכסות את עיניו, כמו שלמד בגן.

באותה עת חשב יוגב בליבו שכבר יותר מדי זמן יש שקט בבית, ויש לבדוק מה גל בנו עושה בחדרו. בעודו מהלך אל עבר חדרו של הבן, לפתע הוא שומע את אשתו זועקת. בצעדים מהירים הגיע אל פתח חדרו של בנו, ומצא את אשתו בהלם מוחלט, כשלפניה עומד בנם הפעוט מול שני נרות נשמה דולקים, ובתשובה לשאלה מה עשה, השיב הילד בבכי נסער, ראיתי שאתם לא רוצים להדליק נרות, לכן הדלקתי בעצמי, אחד לאבא ואחד לאמא...

כידוע שהלב צריך להאמין בדבר כלשהוא, וכל אלו הטוענים שהם כופרים, יש להם אמונות טפלות בכל מיני שטויות והבלים, כדוגמת האמונה בפסיליו עץ ואבן בדורות הקדומים. יש מי שמאמין ש'פרסת סוס' התלויה לו ברכבו או בביתו, היא זו המביאה לו פרנסה, ולא יסכים להסירה גם תמורת הפסד גדול. אחרים מאמינים גדולים ב'חתול שחור', שבריחתו מהם מהוה סימן להצלחה מיוחדת, ואילו העברתו לפניו מסמלת אסון קרוב או התמוטטות כלכלית.

אבל ממתים ונשמות ומה שמסמל אותם, כולם פוחדים, ועוד יותר מנרות נשמה דולקים, ובמיוחד אם בנם אמר על הנרות שאחד לאבא ואחד לאמא. בעקבות מראה הנרות ודברי בנם נפל על ההורים אימה ופחד מהבאות, עד שמחמתו הם נשארו בביתם כל אותה השבת. במוצאי שבת, מתוך הרגשת חדלון וחוסר אונים, התקשרו לאחד מידידיהם, ש"הבין" בנשמות ובנרות נשמה, והלה המליץ להם, שיקחו את הפחיות הריקות של הנרות נשמה, וימעכו אותם, ולאחר מכם ישרפו אותם, כך שלא ישאר כל זכר מהנרות שהודלקו עבורם, ובאופן זה יוכלו לנתק את הקשר שביניהם לבין המתים ונרות הנשמה.

עוד הוסיף אותו אחד עצה הגונה, שאם הם רוצים לוודא שבנם לא ידליק עליהם שוב נרות נשמה, הרצוי הוא שהם ידליקו נרות שבת, כך הילד יהנה שגם אמו מדליקה ככל ילדי הגן, והוא לא יחפש אחר רעיונות נוראים כאלו של הדלקת נרות נשמה להוריו.

לא היה מאושר מגל כששמע מאמו שהחל מיום השישי הקרוב היא מתחילה להדליק נרות. הוא סיפר זאת לגננת פעמים רבות, ואף לכל ילדי הגן, תוך כדי שהוא מברר אצל כולם מה עושים בדיוק בשעת ההדלקה ולאחריה, ואף ביקש מהגננת שתביא לו 'לוח' של זמני הדלקת נרות, כדי שאמו תוכל להדליק את הנרות בזמנם.

באותו יום שישי, הדריך גל הקטן את אמו מה עושים לפני ההדלקה ולאחריה, מתי מברכים ואיזו ברכה מברכים, אפילו את התנועות המיוחדות שנהגו בנות ישראל לעשות לאחר ההדלקה, הוא לימד את אמו. והאם מרוב חששה ופחדה לבל ידליק עליה שוב נרות נשמה, עשתה ככל אשר הורה לה בנה הקטן.

הפחד מנרות הנשמה רדף את ההורים, והנס הגדול היה, שזה לא גרם להם להוציא את בנם מהגן ולהעבירו לגן שאינו דתי. ההמשך היה ביום ההולדת של גל, כשלשאלת הוריו על המתנה שירצה, בקש שיקנו גביע יפה ואביו יקדש עליו פעם אחת אחרי הדלקת הנרות של האמא. מתוך חשש לא קל שבנו הולך להפוך אותו ל'נטורי קרתא', ומתוך פחד מנרות הנשמה שבנו יוכל להדליק עליו, הלך האב וקנה גביע כסף מהודר עם תחתית כסף, ואף בקבוק 'מיץ ענבים', ובליל שבת קודש, שעה קלה לאחר הדלקת הנרות של האם, נעמד האב ו'עשה' קידוש, תוך כדי הדרכה מלאה מבנו הקט, ממה ששמע מהגננת, מה אומרים בקול ומה בדממה, איזה חלק בעמידה ואיזה בישיבה.

בכל אותה עת בה גל התקדם רבות בשמירת התורה והמצוות, כשהוא גורר אחריו את הוריו, גם ילדי הגן האחרים כמותם, אחד המרבה ואחד הממעיט, כולם קידמו את הוריהם והעלו אותם צעד אחר צעד בדרך ובמסילה העולה בית קל, לשמור תורה ומצוות, כאשר כל זה בזכות רעייתו של ר' יחיאל, שלמרות הטיפולים שעברה יום יום, היא שִמְשה כגננת מסורה בכל כוחותיה, כאשר הוסיפה לכך את התפילות ששפכה כמים להצלחתם הרוחנית של הילדים, שדבריה יכנסו ללבבות הקטנים וישפיעו עליהם לטובה ולברכה.

מצב בריאותה של הגננת החל להשתפר. ובחסד ה' עליהם, אותו פרופסור מומחה מחו"ל, לימד את דרכו ושיטתו לאחד מהרופאים המומחים בבית החולים, ואף לאחר שובו של הפרופסור לארצו, יכל אותו רופא מומחה להמשיך בטיפולה, כך שהיה צורך להמשיך במגוריו בעיר האבות עוד שנה נוספת לכל הפחות, ולפי הוראת מרן שליט"א, המשיך ר' יחיאל בהגדלת הגן ופתיחת כתה נוספת שתשמש ככתה א'. כל אותה עת ראה והבחין ר' יחיאל, שכל השקעה שהוא משקיע באותם נפשות מסכנות, ה' משיב לו בכפליים במצב רפואתה של אשתו ובנחת שהיה להם מבנם היחיד.

כיתת הגן החדשה התמלאה מהרה, ר' יחיאל נאלץ להשיב ריקם את פניהם של הורים רבים שביקשו להכניס את בניהם לגן, ואילו לעומת זאת, כיתת א' שנפתחה, עמדה כמעט בשוממותה, רק שלשה ילדים יחד עם בנו, מתוך ששה עשר ילדי הגן, עמדו להתחיל את לימודיהם בכיתה א' בתלמוד תורה שתוכננה הקמתו. הכאב הגדול של ר' יחיאל ורעייתו היה על גל, שאותו ילד פלא שהצליח לשנות את בית הוריו לבית שהאמא מדליקה נרות והאבא מקדש, ואף מצוות רבות אחרות שהצליח להכניס לביתם, ילד זה הולך כעת לשהות בבית ספר כללי כפרני, בו יקלקלו בו את כל מה שזרעו בו בדמעה במשך השנה האחרונה.

ר' יחיאל הבין שאל לו לשבת בחיבוק ידים בשעה זו, ועל כן הצפין למרכז, לבית מרן שליט"א, ושאלו מה עליו לעשות עם אותו ילדון יקר ומיוחד, האם להוסיף ולדבר עם הוריו ולנסות לשכנעם, או שאין כל תועלת בדבר, ועל כגון זה נאמר, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע. מרן שליט"א השיבו, שלא על כגון זאת נאמרה מצוה זו שלא לומר דברים, ודבר ברור הוא שאם לא יאמר דבר, אין כמעט סיכוי שההורים יסכימו לשלוח את בנם לתלמוד תורה, ואילו אם יפנה אליהם, בודאי שהוא מוסיף סיכויים נוספים להצלת הילד, ועל כן אין להמנע מכך, אלא יש לדבר עמם בחכמה ובתבונה, וסיים מרן את דבריו בברכה, שחפץ ה' בידם יצלח, והוא אף יוסיף תפילה להצלתו של אותו ילדון יקר.

בפגישה עם הורי גל, הבין ר' יחיאל שהם נמצאים בסערת רגשות קשה עד מאוד. ההחלטה להוציאו מהגן בו התחנך לכיבוד הורים והתנהג בצורה שונה מכל שכניו בני גילו שהיו במסגרות אחרות, מצא מאוד חן בעיני ההורים, אלא שיחד עם זאת הם חששו מה"אסון" שהילד יביא בכנפי חינוכו בתלמוד תורה, שלבסוף הוא יהיה 'נטורי קרתא', ילבש בגדים ארוכים ויפגין בעד סגירת באר שבע לנסיעה בשבת, וירצה להחזיר את הוריו בתשובה, ואף לא יהיו לו בגרויות ולא ידע אנגלית הסטוריה וגאוגרפיה, ועוד שאר ענינים דומים, ולבסוף לא יהיה לו עבודה, והוא יהיה מובטל ומסכן.

אם אלו חששותיכם, טען ר' יחיאל בפני ההורים, אני יכול להתחייב בפניהם שאנו לא נחנך אותו להיות 'נטורי קרתא', ולא ללבוש בגדים ארוכים ולהפגין. אבל יחד זאת נוכל להתחייב בפניכם שנלמד אותו להיות יותר יהודי, הוא ידע מעט יותר על החגים, מדוע אוכלים סופגניה בחנוכה ואוזני המן בפורים, ותמיד בכל עת תוכלו להוציאו מהתלמוד תורה ולהעבירו למוסד אחר שעושים בו בגרויות ולומדים מקצוע.

בחסד ה' עליהם, ובזכות תפילתו וברכתו של מרן שליט"א, הדברים שיצאו מהלב נכנסו אל ליבם של ההורים, במיוחד שבכל שנותיהם לא הבינו מדוע יש מנהג של אכילת סופגניות בחנוכה, מדוע לא יכלו לנהוג מנהג עם קצת פחות כולסטרול ומיעוט קלוריות, ומה הענין לאכול פרג בתוך צורה משולשת בפורים, ואולי כדאי שבנם יהיה משכיל וידע טעמם של מנהגים אלו שכבר נהגו כל תפוצות ישראל, הקטנים עם הגדולים לנהוג בהם, ועליהם נאמר, 'יכול ביום ההוא, תלמוד לומר מראש חודש', שכבר נהגו רבים להקפיד להרבות באכילת הסופגניות מראש חודש כסלו ובאכילת אוזני המן מראש חודש אדר.

גל הקטן קיבל בשמחה רבה את דברי הוריו על המשך לימודיו בתלמוד תורה החדש שיוקם. וככל שעברו הימים, הוא הביא הביתה מושגים חדשים. הוא לימד את הוריו את מה שלמד על בריאת העולם בידי ה' בששה ימים, מה ה' ברא ביום הראשון ומה ביום השני. כשהגיעו בלימודם לריב שהיה בין קין להבל שהסתיים בהריגתו של הבל, וההורים שמעו את הדברים

המשך בעמוד הבא

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם רש"י.

המשך מעמוד הקודם

מבנם, הם מיהרו לבוא לר' יחיאל ולהתלונן לפניו, שהמומחים הפדגוגים ועמם הפסיכולוגים הגדולים אומרים, שלימוד אודות הריגות ורציחות יכולה לעיף על התלמידים לשחזר את הדברים, ועל כן איך יתכן ובבית ספר תורני מלמדים דברים נוראים אלו.

הן אמת היא, השיבם ר' יחיאל, שדברים שילדים רואים וחווים, אם מדובר בדברים רעים וקשים, ישנה סכנה שהילדים יעשו זאת, אלא כאשר זה בא מתוך לימוד התורה הקדושה, אין כל חשש כזה, והמציאות מוכיחה, שמאז ימי אבותינו, בכל הדורות והתקופות, כל ילד יהודי למד דברים אלו, ועוד לא שמענו, ונקוה שאף לא נשמע לעולמים, שילד יהודי קם על אחיו והרגו, ולעומת זאת, בבתי הספר הכלליים, לא לומדים פרשיות אלו, ובכל זאת רבים הם הרוצחים היוצאים מבין כתליהם, אלא זו הוכחה שיכולה להבדק מדעית, שלימוד התורה אינו גורם כל קלקול ועיוות, אלא רק דברים טובים ומועילים, שמעדנים את הנפש ומשפרים את ההתנהגות.

בכל יום שישי חילק המלמד לילדי התלמוד תורה דפי לימוד, שבהם כתוב שורה של מילות התורה הקדושה, וכנגדם מילות הפירוש, טייטש בלע"ז, כפי שלמדו בתלמוד תורה, שעל לימוד זה יש לחזור עם ההורים. אחד הדברים הקשים ביותר שהיו ליוגב, היה לימוד משותף זה עם בנו, הוא הרגיש שזה לא שייך שישב בביתו גלוי ראש וילמד עם בנו את הפסוקים הקדושים עם פירושם. אך מול תחנוני בנו הקטן הוא לא יכל לעמוד, ולבסוף נטלה האם לימוד זה עליה, כאשר מתוך הבנה שמדובר בלימוד קדוש, כסתה את ראשה, וכך למדה עם בנה בכל שבוע, כשבכל פעם היא מתפעלת מחדש מהלימוד ומהדברים שהמלמד הכניס להם בינות לשורות, יראת שמים טהורה שיצאו מעומק ליבו.

בשנה השלישית, כשה' שלח מזור ורפואה שלימה לרעייתו של ר' יחיאל, הורהו מרן שליט"א שלא לחנם אינה ה' לו כן, שיקבע את משכנו בעיר האבות, ומן הראוי שלא יעזוב כעת את הקהילה שביסס והתלמוד תורה והגנים שהקים, וכהכרת הטוב לה' על הרפואה ששלח לו, הוא יתאמץ לרפאות את מחלותיהם הרוחניות של תושבי המקום, ובמיוחד אלו שהתאספו סביבו וכבר הצליח לעורר אותם מתרדמתם הרוחנית, ועוסק בהצלת ילדיהם, לגדלם בדרך התורה והיראה.

התלמוד תורה שנכנסק אל שנתו השנית, התפתח וגדל. משפחות רבות נוספות שלחו את בניהם ללמוד בו, וכתה א' החדשה כבר מנתה למעלה מעשרה ילדים. כאשר לקבוצת התלמידים העולה לכתה ב', הצטרפו עוד שנים, שכעת כבר היו יחדיו ששה ילדים. כמו כן עוד ועוד משפחות שהחלו להתקרב לה' ותורתו, קבעו את משכנם בקהילה שהתבססה במקום, אלא שכבר שבנו של ר' יחיאל גדל, הוא הרגיש שהמקום לא מתאים עבורו. עולם המושגים של חבריו בתלמוד תורה, היה קצת יותר 'רחב' מאשר ילד הגדל במקום של שומרי תורה ומצוות, על כן, בשלב כל שהוא הורה לו מרן שליט"א לעבור להתגורר ביישוב חרדי קרוב, בו ישנו תלמוד תורה מתאים לבנו, והוא ורעייתו יבואו בכל יום לתלמוד תורה ולקהילה, ולפעמים אף ישבתו שם בשבת, כך שיוכלו להרויח שניהם יחדיו, גם חינוך בנם וגם הפעילות החיות עם רב בישראל.

כשהחל גל את שנתו השניה בתלמוד תורה, הוא כבר הבין את חשיבות קדושת המאכל, ובעדינות ניסה לעורר את הוריו, שיקנו עבורו אוכל כשר, באומרו להם, איך יתכן ואני מברך על אוכל ומודה לה' עליו, כאשר מאכל זה אסור באכילה. הנהגתו המיוחדת של גל בכיבוד הוריו, יחד עם מידותיו המעודנות, ובעזרה המיוחדת שה' עזר לו בכל עת ושעה, הביאו לזאת שהוריו הסכימו כמעט לכל בקשה שהיתה לו בעיני יהדות וכשרות, ובמיוחד שאמו נגררה קצת אחריו, ואף היא התחילה לשמור תורה ומצוות ככל שידעה ובנה הקטן לימדה.

שנה רדפה שנה, ויחד עם גדילתו של התלמוד תורה, גם גל הקטן גדל והתבגר, ולמרות נסיונותיו הקשים, שאביו היה מחלל שבת בפרהסיא, ר"ל, ואמו היתה שומרת רק קצת מצוות, בכל זאת הוא ניצל כל רגע ללימוד ועמל התורה, עד שכאשר הגיע לכיתה ח', והיה צריך לחשוב עבור ישיבה לצעירים, ישיבות רבות ביקשו לקבלו כתלמיד מן המנין. שלוש שנות הישיבה לצעירים עברו עליו בהמשך עליה, למרות הקשיים הרבים, תקופות הנפילות והמשברים, בכל זאת הוא מעולם לא התייאש, ומכל נפילה הוא התעלה עוד יותר, ומכל משבר הוא התחזק יותר, עד שבסיומם של השנים הללו, הוא היה בקי בחמשת המסכתות שלמדו בשנים הללו, וכן בעוד כמה מסכתות שלמד בבקיאות ואף בשלושת חלקי המשנה ברורה הראשונים, ועוד ספרים רבים אחרים, כך שלא פלא שיצא שמעו בקרב רבים, על לימודו והתמדתו הרבה, ושאר מעלותיו הטובים.

אחד מהספרים שמאוד היו קרובים לליבו של גל, היה 'הבית הלוי', ספרו של מרן רבי יוסף דוב הלוי סולוביציק זצ"ל. ספר זה שקיבל מתנה מר' יחיאל ליום הכנסו לעול תורה ומצוות, שאף המליץ לו לעיין בו, שבה את ליבו ובכל עת מצוא היה מעיין בו רבות, עד שכמעט כולו היה שגור על לשונו, וממנו למד מושגים בידיעת התורה ובעמל התורה ועקירת הרים וטחינתם זה בזה.

גם קבלתו לאחת מהישיבות הגדולות המוצלחות, לא היתה בזכות אבות או קשרים ופרוטקציה, אלא רק מחמת ששמעו עליו ועל לימודו והתמדתו, ואף על מידותיו הנעלות והמיוחדות. בשנותיו אלו בישיבה, עלה ונתעלה בהמשך לימודיו בהתמדה רבה, כאשר בליבו לא היה מצליח להבין לליבם שכל אלו שהוריהם היו ממשפחות מכובדות ומיוחסות של תורה וגדולה, ובכל זאת ביטלו את זמנם בהבל וריק, בדיבורים ופרשנויות, על כל מיני 'נייעס', ומה עתיד להיות, וביניהם דנו על העצות החשובות שיש ליעץ לגדולי ישראל בהנהגת העדה, כדרכם של כל ה'מבלי עולם' לדורותיהם.

תוך כדי עמלו בתורה היה עליו להתמודד ולברר סוגיות הרי גורל, מה מותר לו לעשות בביתו כשהוא יחד עם אביו האוכל טריפות ונבילות, האם מותר לו להביא לו כוס מים כשלא יברך על כך, ובשבת כשיש חשש שיכבה בתוכה סיגריה בוערת. האם אמו נאמנת לומר שהאוכל הוא בכשרות מסוימת כשהיא בעצמה די לה בכשרויות פשרניות, ולדעתה הקפדתו על כשרות מסוימת היא חומרא הראויה לרבנים ולא לנערים צעירים. ובסתר ליבו קינא בכל אותם בחורים שיש להם אבא תלמיד חכם שאפשר לדבר עמו בכל מקום בש"ס, או משפחה המעודדת ותומכת להמשיך להעלות ולהעפיל בידיעת התורה ועמלה, ואילו הוא צריך להאבק ולהתמודד על כל צעד ושעל.

בחסד ה' עליו זכה גל להתקרב אל מורו ורבו, המשגיח, שהיה מגדולי מעתיקי השמועה, ויצק מים על ידי גדולי ישראל בדורות הקודמים, והמשגיח שראה שעומד בפניו בחור העמל ומתעלה מכל נסיון וקושי, האיר לו פנים וניסה לעודדו ולעזור לו לנתבו לילך בדרך התורה ובנתיבות אותם סללו לנו גדולי הדורות הקודמים, כפי שאף הם קיבלו מרבותיהם מצוקי ארץ.

פעמים רבות שבחורים ואף מבוגרים שמגלים ומוצאים את דרך התורה, חושבים לתומם שהתורה פרוצה ואין בה גדרים, וכל הרוצה לסלול לו דרך ונתיב, קדוש יאמר לו ותבוא עליו ברכה, ומחמת כן, הללו עוסקים בתורה במשך שנים רבות, ורח"ל יוצאים מעוותים לחלוטין, למרות שלכאורה יש להם אסמכתאות מדברי חז"ל שונים, שכידוע שמי שמחשבתו עקומה, יכול לקחת כל מאמר חז"ל ולעוותו כפי רוח העוותים הנחה עליו, וממנו מנסה להוכיח על עקמימות דרכו, כי זה הדרך אשר ילכו בו והמעשה אשר יעשו, ודברים אלו רבים חללים הפילה, עד אשר פעמים רבות מגיעים לעקירת התורה ולבסוף לפריקת עול מוחלטת.

המשגיח הזקן שכבר ראה כאלו פעמים רבות בימי חייו, הרגיש חובה מיוחדת להדריך את אלו החפצים להיות באמת עבדי ה', לעשות את רצון ה', לבל יגיעו חלילה אל עברי פי פחת שאליו הגיעו אלו שלא הודרכו, ועל כן הוא השקיע רבות מזמנו היקר במיוחד לקרב ולהנחות בדרך אמת את כל אלו שלא קיבלו את התורה במסורה מאבותיהם, כדי שאף הם יהיו שייכים לכלל ישראל, ותהיה להם מסורת להמשיך לבניהם אחריהם ותלמידיהם שיבואו בעקבותיהם.

השגחתו המיוחדת של המשגיח על גל, היתה כאותו מלאך האומר לו 'גדל גדל'. מאז שגל נקשר למשגיח, הוא עלה הרבה יותר, ובזכות עצותיו המועילות היו לו פחות נפילות, ואף יכל להתגבר מהרה ולחזור לעצמו גם כשחלילה היתה נפילה. אחד מהדברים שנתן לו יותר מהכל, היה ה'וועדים' השבועיים שהמשגיח מסר מידי מוצאי שבת, שבהם הוא פרש את משנתו המוסרית והחינוכית, היאך אדם צריך לשלוט על עצמו וממילא ישלוט על יצרו.

כשהגיע גל לפרק 'האיש מקדש', למרות רוב מעלותיו המיוחדים ושקיעותו הנפלאה והנדירה בתורה ועמלה, בכל זאת פרק זה היה מאוד קשה עבורו. כמעט כל שידוך שהצליח להתקדם קמעה, כשנודע להם על אביו המחלל שב"ק רח"ל, הגיעו התשובות השליליות. בהוראת מורו ורבו המשגיח, הוא התפשר אך ורק על ענינים של ממונות וכל דבר גשמי אחר, אך לא על הרוחניות. לקחת אשה שאינה רואה בלימוד התורה בכל עת ערך נעלה מעל הכל, בלא שום 'תואר' או 'תפקיד', אלא רק למען מצוות תלמוד תורה והחיוב לעסוק בה יומם ולילה, הריהו כנכפת לפני לביאה, שתקרע אותו מתורתו קרעים קרעים ולמה לו חיים.

עוד כמה שנות המתנה עברו על גל. באחד הימים חשב גל בליבו, שאולי עדיף לו להחליף את שמו לשם יותר יהודי, ועל כן פנה אל מרן שליט"א ושאלו האם נכון לעשות כך, במיוחד שרוצה להחליף את השם ל'יוסף דוב', כשמו של ה'בית הלוי' שהוא מאוד נקשר לספריו. מרן שליט"א השיבו, שאמנם במדרש (ויק"ר א' ב') כתוב, שאמר הקב"ה שחביב עליו שמות של גרים, ובודאי שחביב עליו שם של יהודי שנקרא בו בעת הכנסתו בבריתו של אברהם אבינו, אך גם מצאנו בחז"ל ששינוי השם של אדם, יכול להועיל לטובה, על כן, אם אתה חושב שכך יהיה לך טוב יותר ואתה חפץ להחליף את שמך, שיהיה לך ברכה והצלחה. צעד זה של שינוי השם, התקבל מהרה בקרב חבריו וידידיו, וכמעט שנשתכח השם גל.

עוד כמה שנים של עמל ויגיעה בתורה הקדושה, שבהם סיים את כל מסכתות נשים ונזיקין בעיון, וכן את שאר מסכתות הש"ס בבקיאות, כאשר כל אותם שנים כמעט לא פסק מלימוד בכל שעות היממה, וכולם התרגלו לראותו כאחד מעמודי בית המדרש, השעון על תלמודו בכל עת ושעה, ובשנים הללו הוא התעלה עוד ועוד במעלות התורה והיראה, עד שכבר היה לתלמיד חכם מופלג.

כשהיה כבר קרוב לגיל שלושים, באחד הימים דיבר עמו המשגיח נכבדות אודות נכדתו, כלה צנועה ומיוחדת, שעל אף שהיתה צעירה ממנו קרוב לעשור, והיא היתה כלילת המעלות והיחס, בכל זאת היא הסכימה לוותר על הכל מתוך תקוה שבכך תביא את משאלות ליבה לידי הגשמה, להנשא עם ספר תורה חי. סבה הגדול פרט בפניה את הקשיים שיכולים להתעורר בשידוך מסוג זה, במיוחד עם חמות שלא גדלה כמותה ומושגיה רחוקים, ובמיוחד שאב הבחור הוא מחלל שבת גמור שהוא כגוי לכל הלכותיו, והיא השיבה לו, שאם אכן הבחור הוא מיוחד בלימודו ויראתו ומידותיו הטובות, וכל שאיפותיו ומעשיו בכל עת ושעה הם בעסק התורה ובשקידתה, הכל כדאי לה בעבור זה.

עם נישואיו של ר' יוסף דוב עם נכדתו של המשגיח שליט"א, ראתה הכלה הצעירה שכל מה שנאמר לה לפני זה היה נכון, ההתמודדות עם חמיה וחמותה היו קשים מנשוא, אבל לעומת זאת שמחתה פרצה את כל הגבולות, כשראתה שאכן בעלה הוא כעדות סבה, ספר תורה חי, שמבחינתו, הדבר היחיד שמעניין אותו ותופס את ליבו זה לימוד התורה וקיום המצוות. לאושרה לא היה קץ כשהוא היה יושב בבית ולומד ולומד ולומד, והיא צופה בו בשמחה וגיל, וחושבת בליבה, שאין אשה מאושרת בעולם יותר ממנה.

בשנים הבאות, הקשר בין ר' יוסף דוב למשגיח התחזק עוד ועוד, ובמיוחד שר' יוסף דוב השתדל מאוד להשתתף בכל שיחה או וועד שהמשגיח מסר, והיה נחשב כאחד המקורבים ביותר אליו.

לאחר ימי הפסח של השנה האחרונה, החל המשגיח במסירת סדרת וועדים בענין של 'תיקון המידות', והיות ובכל מידה ומידה שיש לאדם יש מה לתקן ולהטיב את השימוש בה, על כן נמשכה סדרת וועדים אלו בכל ימי הקיץ ואף המשיכו אל עבר החורף, כשנראה היה שימשכו לכל הפחות עד לסוף השנה.

רבות מחשבות בלב איש, בתחילת החורף חלה המשגיח, ולאחר כשבועיים השיב את נשמתו הטהורה לבוראה, כשמשאיר אחריו את כל תלמידיו אבלים ודווים, המרגישים שרבם הלך למנוחות ואותם השאיר לאנחות, כאשר לר' יוסף דוב הצער והכאב היו כפולים, שהמשגיח שימש עבורו בעיקר כמורה דרך בעבודת ה', אך יחד עם זאת היה עבורו כאב וכסב.

ימי השבעה עברו מהרה, ותלמידי המשגיח שחפצו להמשיך לשמוע את הוועדים, נדברו יחדיו שצריך למצוא את אחד התלמידים שימשיך בדרך בה הלכו המשגיח. אחד מהתלמידים הציע, את מה שרבים חשבו, שמן הראוי שר' יוסף דוב יהיה זה שימלא את מקומו, שמוסכם היה אצל כולם, שהייחס שהיה בין המשגיח לר' יוסף דוב, לא היה כמו לעוד תלמיד, אלא כאב לבנו, וגם זאת עוד הרבה זמן לפני שנשא את נכדתו.

לעומתם עמדו אחרים ואמרו, היאך יתכן ונוכל לשמוע וועדים בדרך ה' מאדם שאביו מחלל שבת בפרהסיא, ואמו אינו הולכת בדרך אימותינו הקדושות, הלא לחרפה יחשב לנו, ואילו האחרים טענו, מה זה שייך לענין מעשיו של אביו או הנהגותיה של אמו, אם הוא ראוי, גם אם קופה של שרצים רובצת מאחריו, כל עוד שאנו יודעים שהוא הולך בדרך האמת ואינו סובל מסילופים ועיוותים, והוא זה שהכיר טוב יותר מכולם את דרכו של המשגיח, עליו למלא את מקומו.

כשדבר ההכרעה נמסרה למרן שליט"א, השיבם שכמדומה מלימוד הפרשה עפרש"י, כנפסק בשו"ע (אור"ח סי' רפ"ה ס"א), שכל אדם מחויב ללומדה, שנים מקרא עם תרגום או עם פרש"י, והוסיף וכתב (ס"ב), שיר"ש יוצא ידי שניהם, בודאי שאברכים ההולכים לוועדים בכל שבוע הינם יראי שמים, ומקיימים הם הלכה זו, שעל פיה יוכלו להכריע את הספק העומד לפניכם.

מנין בפרשתינו עפרש"י ניתן להכריע את הספק?

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" מגליון שבוע שעבר

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע ישועה לתשובה על שאלתו, מה לחש אותו בחור צעיר למורדי המורד, שבא לכינוס לחיזוק שמירת השבת בקרב הספרים במטרה לקלקל ולהרוס, שמחמת הדברים ששמע, קם בריצה ממקומו ויצא לחוץ, וכך יכלו לקיים את האסיפה ולחזק את שמירת השבת בעיר. ישועה הגיע לתשובה, שאותו צעיר, בהוראת הרב הדיין, לחש למורדי, שאדם עשיר נמצא בחוץ, [כאשר הרב הדיין הכיר את העשיר כחכם וחריף ויודע ליזהר מרמאים וגנבים], ובעקבות כך ידע נאמנה, שמורדי יצא מהרה על עבר העשיר הלזה, כדי לנסות לעושקו ולרמאתו ולגזול את כספו, וזאת מדברי רש"י כ"ד כ"ט, עה"פ, "וְלִרְבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעָיִן", וביאר רש"י, "וירץ. למה וירץ ועל מה רץ, ויהי כראות את הנזם, אמר עשיר הוא זה, ונתן עיניו בממונו". מבואר בדברי רש"י, שדרכם של הרשעים לרוץ מהרה כששומעים שעשיר בא למקום, בכדי לגונבו ולגזולו ולעשוק את ממונו, ועל כן יעץ הרב הדיין לעשות כן, ביודעו שזו האפשרות שתוציא מהרה את מורדי המורד, ובמיוחד שמורדי היה יודוע שהוא מאלו שממון של אחרים חביב בעיניהם עד מאוד, ולא חוסכים עמל ויגיעה להביא ממון זה לידיהם. ועקב יציאתו יכלו לקיים את האסיפה ולתקן תקנות של חיזוק שמירת השבת.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם, כתובת וטלפון,
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - (08) [מחו"ל: בקידומת 8 - 972 +] (24 שעות)
[או למייל yaepstein@aol.com **עד יום ב' בערב בלבד**]

הפרסים לשבוע זה: ספר **"ילקוט שמעוני", ענק, ב"כ.**
עוד **ארבעה** זוכים נוספים, כל אחד ב**"ספר הישר - מדרשי חז"ל".**
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר **"שושנת העמקים", לבעל הפרי מגדים.**

להערות, הארות ותגובות וכל ענייני העלון, ותרומות והנצחות, יש לפנות למערכת בפקס ובמייל הנ"ל

שפות הזוכים לשבוע פרשת וירא
הרבנים \ הבה"ח
כהן מ.מ. – בני ברק – שולחן השבת, ה"כ.
כהן נ. – מודיעין עילית – מעשה בראשית.
איינשטיין מ.ז. – קרית ספר – מעשה בראשית.
כברה ש. – בני ברק – מעשה בראשית.
קרביץ ש.ש. – מודיעין עילית – מעשה בראשית.
בודנר מ. – בני ברק – מעשה בראשית.
מאגן ג.מ. – לונדון – נפלאים מעשיך.
אומן י.ז. – מודיעין עילית – נפלאים מעשיך.
הודעה נשלחה/תשלח לזוכים. (במהלך החודש הקרוב)

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעונינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
yaepstein@aol.com

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל